

Public and Private International Law Bulletin

Başvuru: 02.10.2020
Revizyon Talebi: 20.11.2020
Son Revizyon: 15.12.2020
Kabul: 20.12.2020
Online Yayın: 26.12.2020

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Türk Kanunlar İhtilafı Kurallarına Göre Yabancılık Unsuru Taşıyan Bonoya Bağlı Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk

The Law Applicable to Disputes Arising from a Promissory Note with A Foreign Element According to Turkish Conflict of Laws' Rules

Ebru Şensöz Malkoç*

Öz

Yabancılık unsuru taşıyan bir senede bağlı uyuşmazlıklar hakkındaki davada, Türk hâkimince, öncelikle, bu senedin, kambiyo senedinin ve kıymetli evrakın, çalışmamız özelinde, bononun genel niteliklerini taşıyıp taşımadığı tespit edilmelidir. Bu inceleme, milletlerarası özel hukukta vasıflandırma sorunu olarak adlandırılmakta olup, vasıflandırma, hâkimin hukuku olan Türk hukukuna göre, dolayısıyla, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda (6102 sayılı TTK) yer alan ilgili hükümler çerçevesinde yapılmalıdır. Bu senedin, 6102 sayılı TTK'ya göre, kambiyo senedinin genel özelliklerini taşıdığı ve bu nedenle bir kambiyo senedi (emre yazılı senet-bono) niteliğinde olduğu tespit edilirse, bir sonraki aşamada, bu kambiyo senedine bağlı uyuşmazlıklar hakkında alt vasıflandırmalar yapılarak, bono niteliğinde olan bu senedin şeklen veya ehliyet bakımından geçerli olup olmadığına uygulanacak hukuk, bononun hüküm ve sonuçlarına uygulanacak hukuk, bononun ödenmesine uygulanacak hukuk, kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukuk ve bononun çalınması ve kaybolması halinde uygulanacak hukuk ayrı ayrı tespit edilmelidir. Kural olarak, yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerden doğan uyuşmazlıklarda, 27.11.2007 tarih ve 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un (5718 sayılı MÖHUK) ilgili hükümleri uygulanacak olsa da, yabancılık unsuru taşıyan kıymetli evraka (çek, poliçe, bono) ilişkin uyuşmazlıklarda uygulanacak hukukun tespitine yarayan kanunlar ihtilafı kuralları 6102 sayılı TTK'nın "Kanunlar İhtilafı" başlıklı 766 ilâ 775.maddeleri arasında yer almaktadır. 6102 sayılı TTK'nın madde 778/1/j bendi atfıyla, kanunlar ihtilafına ilişkin 766 ilâ 775. maddeleri arasındaki hükümler bonolar hakkında da uygulanır. Çalışmamız kapsamında, 6102 sayılı TTK'da yer alan ve bonoya ilişkin uyuşmazlıklarda uygulanacak hukukun tespitine yarayan özel kanunlar ihtilafı kurallarının incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Bono, Kanunlar İhtilafı, Uygulanacak hukuk, 5718 sayılı MÖHUK, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu

Abstract

In the case regarding the disputes arising from a bill including a foreign element, the Turkish judge shall first determine whether this bill carries the general characteristics of a bill of exchange, negotiable documents, and in particular a promissory note. This examination is called as qualification problem in private international law and qualification should be done by the Turkish material law, which is the law of the judge (lex fori) within the framework of the relevant provisions of the Turkish Commercial Code (TCC no 6102), which entered into force on 1 July 2012. If it is determined that this bill has the general characteristics of the bills of exchange and a promissory note according to the TCC no 6102 and therefore sub-qualifications are made about the disputes related to this promissory note and the law to be applied whether the promissory note is valid in terms of form or legal capacity and the law to be applied to the legal consequences, the law to be applied to the payment, the law to be applied in case of unjust enrichment related to the nonpayment of promissory note and the law to be applied in the annulment case to be filed in case of loss or theft of the bill and the law applicable to the measures to be taken in that case, must be determined separately. As a rule, in disputes arising from transactions

* Sorumlu Yazar: Ebru Şensöz Malkoç (Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-posta: esensoz@ticaret.edu.tr ORCID: 0000-0001-5542-1564

Atf: Sensoz-Malkoc E, "Türk Kanunlar İhtilafı Kurallarına Göre Yabancılık Unsuru Taşıyan Bonoya Bağlı Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk" (2020) 40(2) PPIL 1569. <https://doi.org/10.26650/ppil.2020.40.2.826650>

and relations related to private law with a foreign element, although the relevant provisions of the International Private Law and Procedural Law no 5718 (IPPL) dated 27.11.2007 will be applied, in the disputes related to the negotiable documents (check, policy, promissory note) bearing foreign elements, the conflict of laws rules, which are stipulated in the articles 766 to 775 of the TCC under the title 'Conflict of Laws' The provisions between articles 766 and 775 concerning article 778/1/j of the TCC, will also be applied for promissory notes. Conflict of laws rules, which are regulated in special laws as TCC, will primarily be applied. Within the scope of our study, it is aimed to examine the relevant conflict of laws rules in the TCC in detail.

Keywords

Promissory Notes, Conflict of Laws, Applicable law, Turkish Private International Law no 5718, Turkish Commercial Code no 6102

Extended Summary

In Article 1 and 2 of the Law on International Private and Procedural Law (IPPL) dated 27.11.2007 and numbered 5718, it is stated that Turkish courts cannot directly apply Turkish material law in disputes arising from transactions and relations related to private law with foreign elements and also it is stated that the material law to be applied will be determined by the method shown in this law. In any case, international conventions, of which the Republic of Turkey is a party, are reserved (IPPL Art. 1 /2) and conflict of laws rules regulated by special laws, besides regulated in IPPL, 'to determine the material law which will be applied to the disputes arising from transactions and relations involving foreign elements', will primarily find an application area.

In the case regarding the disputes arising from a promissory note including a foreign element, the Turkish judge shall first determine whether this bill carries the general characteristics of a bill of exchange, negotiable documents, and in particular a promissory note. In this case, the problem arises, according to which law the general characteristics of a bill of exchange, negotiable documents, and in particular a promissory note, will be determined. In private international law, this problem is called the qualification problem. In a case that has an element of foreignness, the Turkish judge, as a rule, makes the qualification according to the Turkish law, which is the law of the judge (*lex fori*). Then, in this case, the Turkish judge should first look at whether the promissory note which is the subject of the claim, carries the general characteristics of the negotiable instruments, bills of Exchange, and in particular a promissory note accepted in Turkish law. This examination should be made within the framework of the relevant provisions of the Turkish Commercial Code no. 6102 (TCC), which is entered into force on July 1, 2012.

If the judge believes that this document has the general characteristics of the bills of exchange according to Turkish law and therefore is a bill (promissory note), at a later stage, by making sub-qualifications about the disputes related to this promissory note, (1) the law to be applied to whether this promissory note is valid in terms of form

or (2) in terms of legal capacity, (3) the law to be applied to the legal consequences of this promissory note and (4) the law to be applied to the payment for promissory note, (5) the law to be applied in case of unjust enrichment related to the nonpayment of promissory note and (6) the law to be applied in the annulment case to be filed in case of loss or theft of the bill and the law applicable to the measures to be taken in that case. As a rule, although the relevant provisions of the IPPL will be applied in transactions and relations related to private law with foreign elements, the conflict of laws rules that are used to determine the law to be applied in disputes regarding negotiable documents (check, policy, promissory note) with foreign elements are stipulated in TCC in the articles 766 to 775. The provisions between articles 766 and 775 regarding conflict of laws, with reference to article 778/1/j of the TCC, will also be applied to bonds. In cases where there are no provisions in the TCC, as it is a general law, IPPL will be applied together with the TCC.

The legal nature of a bill or bond, with a foreign element should be legally qualified as a promissory note according to Turkish material law as a *lex fori*. The law to be applied to the legal consequences of borrowing on the promissory note is subject to the law of the place of debt (place of signature) (TCC Art. 770 /2) for the borrowers, but for the drawer, the place of payment (TCC Art. 770/1). As an example of the issues within the scope of the law to be applied to the borrowing with bonds, the type and scope of the liability of the bond debtor, whether the defenses can be put forward, whether the persons who become indebted with the bond will not be able to include some records (such as the interest requirement) on the bond; in which cases it can be requested to cancel the bond due to the lack in formal validity conditions or due to reasons such as such reasons, as well as all issues related to the liability of the bond debtor could be listed.

Matters such as what kind of transactions should be made in order to exercise the ‘right of application’, which refers to the right of demand against borrowers who have taken responsibility for the promissory note, and whether these transactions are mandatory, since there is no special provision in the TCC on policies and promissory notes, article 822/i provision of the TCC will be applied to the promissory note by analogy to the place of payment law.

The law to be applied to the form of the protest and the procedures required for the use and protection of the rights arising from a promissory note (such as the presentation of the bond for payment and notice) shall be determined according to the law of the country where the protest should be withdrawn or the transaction must be made (*LRA-Locus Regit Actum rule*) (TCC Art.768).

The formal validity of borrowings made with promissory notes, is subject to the law of the country where the borrowings are signed (*LRA-Locus Regit Actum*) (TCC

Art.767). The validity of borrowings made with promissory notes in terms of legal capacity is subject to the national law of the person entering into debt. However, if this law refers to the law of another country (*reference - renvoi principle*), that law is applied (TCC Art. 766 /1). In any case, even if he is not competent according to the relevant law, if he has signed the bond in a country whose law considers him competent, he becomes indebted properly (TCC Art. 766/2). As it is understood, the TCC adopts the theory of renvoi and the principle of transaction security only in terms of “capacity to act and/or have, use or abuse of rights.

Türk Kanunlar İhtilafı Kurallarına Göre Yabancılık Unsuru Taşıyan Bonoya Bağlı Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk

Giriş

Yabancılık unsuru taşıyan bir senede bağlı uyuşmazlıklar hakkındaki davada, Türk hâkimince, öncelikle, bu senedin, kambiyo senedinin ve kıymetli evrakin, çalışmamız özelinde, bononun genel niteliklerini taşıyıp taşımadığı tespit edilmelidir. Bu inceleme, milletlerarası özel hukukta vasıflandırma sorunu olarak adlandırılmakta olup, vasıflandırma, hâkimin hukuku olan Türk hukukuna göre, dolayısıyla, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda (6102 sayılı TTK¹) yer alan ilgili hükümler çerçevesinde yapılmalıdır.

Bu senedin, 6102 sayılı TTK'ya göre, kambiyo senedinin genel özelliklerini taşıdığı ve bu nedenle bir kambiyo senedi (emre yazılı senet-bono) niteliğinde olduğu tespit edilirse, bir sonraki aşamada, bu kambiyo senedine bağlı uyuşmazlıklar hakkında alt vasıflandırmalar yapılarak, bu senedin hukuki niteliğinin tespitinde uygulanacak hukuk, bononun şeklen veya ehliyet bakımından geçerli olup olmadığına uygulanacak hukuk ve bononun hüküm ve sonuçlarına uygulanacak hukuk, bononun ödenmesine uygulanacak hukuk, bononun çalınması veya kaybolması halinde açılacak iptal davasında ve bu davada alınacak tedbirlere uygulanacak hukuk, kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasında uygulanacak hukuk ayrı ayrı tespit edilmelidir. Kural olarak, yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerden doğan uyuşmazlıklarda, 27.11.2007 tarih ve 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun²'un (5718 sayılı MÖHUK) ilgili hükümleri uygulanacak olsa da, yabancılık unsuru taşıyan kıymetli evraka (çek, poliçe, bono) ilişkin uyuşmazlıklarda uygulanacak hukukun tespitine yarayan kanunlar ihtilafı kuralları 6102 sayılı TTK'nın "Kanunlar İhtilafı" başlıklı 766 ilâ 775.maddeleri arasında yer almaktadır. 6102 sayılı TTK'nın madde 778/1/j bendi atfıyla, kanunlar ihtilafına ilişkin 766 ilâ 775. maddeleri arasındaki hükümler bonolar hakkında da uygulanır. 5718 sayılı MÖHUK'a nazaran özel hüküm olmaları itibarıyla 6102 sayılı TTK'nın kanunlar ihtilafına ilişkin 766 ilâ 775. maddeleri arasındaki hükümler uygulanmaktadır. 6102 sayılı TTK'da hüküm bulunmayan hallerde, genel kanun olması itibarıyla 5718 sayılı MÖHUK'un ilgili hükümleri TTK ile birlikte uygulama alanı bulacaktır³.

1 Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6102, Kabul Tarihi:13.01.2011, RG 14.2.2011/27846.

2 Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5718, Kabul Tarihi: 27.11.2017, RG 12.12.2017/26728.

3 Hatice Özdemir, 'Kambiyo Senetlerine İlişkin Kanunlar İhtilafı Kuralları' (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993) 1ff; İlhan Yılmaz, 'Türk Hukukunda Yabancılık Unsuru Bakımından Çek' (2001) Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, 269 269. Aynı yönde, Mesut Aygün, 'Güncel Gelişmelerin Işığında Çekten Doğan Yabancı Unsurlu Uyuşmazlıklara Uygulanacak Hukukun Tespiti', (2012) AÜHFD 61 (3) 925 928; Mustafa Erkan, 'Kambiyo Senetlerinin Şekil Bakımından Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk: Tamamlayıcı Kuralda Vatandaşlık Faktörü' (2012) 18 Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi 751 752.

Mukayeseli hukukta ise, kambiyo senetleri hukuku alanında kabul edilen iki büyük sistem bulunmaktadır. Bunlardan ilki Cenevre Konvansiyonları sistemi, diğeri ise, 1882 tarihli *Bills of Exchange Act*'ı esas alan Anglosakson hukuk (*common law*) sistemidir⁴. Çalışmamızda, Türk hukukunda dolaylı olarak kabul edilmiş olması nedeniyle, Cenevre Konvansiyonları sistemi ile karşılaştırmalı bir inceleme yapılacaktır. Cenevre Konvansiyonları sistemi, kambiyo senetleri hukuku alanında hem maddi hukuk hem de kanunlar ihtilafı kurallarından oluşan bir sistemdir. Bu sistem ile sistemi kabul eden devletler arasında, kambiyo senetleri hukuku alanında uygulanan maddi hukuk ve kanunlar ihtilafı kurallarının yeknesaklaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmamızda, bonoya ilişkin özel kanunlar ihtilafı kuralları inceleneceğinden, Cenevre Konvansiyonları sistemi⁵nde yer almakla birlikte, kambiyo senetlerinin maddi hukuk kısmına ilişkin düzenlemeler içeren, 7 Haziran 1930 tarihli Poliçe ve Bonolar için Yeknesak bir Kanun Sağlayan Konvansiyon (*The Convention Providing a Uniform Law for Bills of Exchange and Promissory Notes*)⁶ ile 1931 tarihli Çeke İlişkin Bazı Kanun İhtilaflarının Çözümüne İlişkin Konvansiyon (*Convention for the Settlement of Certain Conflict of Laws in Connection with Cheques*) incelememiz dışında tutulacaktır⁷. Karşılaştırmalı incelemelerde ise, Cenevre Konvansiyonları sisteminin üçüncüsü olan, 7 Haziran 1930 tarihli Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilaflarının Çözümüne İlişkin Konvansiyon (*The Convention for the Settlement of Certain Conflicts of Laws In Connection with Bills of Exchange and Promissory Notes*)⁸ esas alınacaktır.

Türkiye, Cenevre Konvansiyonlarını imzalamış ancak onaylayarak taraf olmamıştır⁹. Buna karşın, önce mülga 1957 tarihli ve 6762 sayılı TTK'nın kıymetli evraka ilişkin düzenlemeleri ve daha sonra sadece dili sadeleştirilerek ve yeni ifadeler kullanılarak aynen korunan 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı TTK'nın kıymetli evraka ilişkin düzenlemeleri, Cenevre Konvansiyonları sistemini benimseyen İsviçre

4 Aygün (n 3) 925; Mesut Aygün, *Milletlerarası Özel Hukukta Kambiyo Senetleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2008) 40-45, 74-88. Kambiyo senetlerine uygulanacak hukuk bakımından Cenevre Konvansiyonu sistemi ile 1882 tarihli *Bills of Exchange Act*'ı esas alan Anglosakson hukuk sisteminin karşılaştırması için bkz. Ayşe Kübra Altıparmak, 'Bills of Exchange Act Sisteminde Kambiyo Senetlerine Uygulanacak Hukuk ve Cenevre Konvansiyonları Sistemiyle Karşılaştırması' (2015) Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları (60.Yıl Armağanı) 1 1ff.

5 Bu sistem içerisinde yer alan Konvansiyonlar, o döneme kadar uygulanmış milletlerarası teamüller esas alınarak hazırlanmıştır (Aygün (n 4) 66).

6 Kambiyo senetlerine ilişkin milletlerarası maddi hukuk kurallarının oluşturulması için, UNCITRAL (Birleşmiş Milletler Ticaret Hukuku Komisyonu) tarafından hazırlanan Uluslararası Poliçe ve Bonolara Dair Konvansiyon 9 Aralık 1988'de onaylanmış ancak en az on ülkenin katılımıyla yürürlüğe gireceğinden henüz yürürlüğe girmemiştir. Konvansiyon için bkz. www.lexmercatoria.org, <https://www.jus.uio.no/lm/bills.of.exchange.and.promissory.notes.convention.1930/doc.html>; https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=IND&id=553&chapter=30&clang=_en (Erişim tarihi: 7 Aralık 2020).

7 Aygün (n 4) 82; Altıparmak (n 4) 7-8. Konvansiyonlar ve yürürlük tarihleri için bkz. www.lexmercatoria.org, <https://www.jus.uio.no/lm/bills.of.exchange.and.promissory.notes.convention.1930/doc.html>; https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=IND&id=553&chapter=30&clang=_en (Erişim tarihi: 7 Aralık 2020) ve www.lexmercatoria.org, <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/09/9-03/laws-cheques.xml> (Erişim tarihi: 07 Aralık 2020);

8 Konvansiyon, imza (19 Mart 1931) ve yürürlük (1 Ocak 1934) tarihi için bkz. www.lexmercatoria.org, <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/09/9-03/exchange-notes.xml>; https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=IND&id=551&chapter=30&clang=_en (Erişim tarihi: 07 Aralık 2020).

9 Taraf ülkeler ve sözleşmenin 14.maddesi uyarınca yürürlük tarihi (1 Ocak 1934) için bkz. https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=552&chapter=30&clang=_en (Erişim tarihi: 7 Aralık 2020).

Borçlar Kanunu'ndan tercüme edilerek dolaylı olarak Türk hukukuna aktarılmıştır¹⁰. Bu nedenle, Türk hukukunda da, dolaylı olarak, Cenevre Konvansiyonları sistemi, dolayısıyla, “kambiyo senetlerinin mücerretliği” ve “imzaların (taahhütlerin) bağımsızlığı” ilkeleri kabul edilmiştir¹¹.

Kambiyo senetlerinin mücerretliği ilkesinin kabul edilmiş olması nedeniyle, Türk hukukunda Cenevre Konvansiyonları sistemine paralel olarak 6102 sayılı TTK'da da kambiyo senetlerine uygulanacak hukuk, kambiyo senedinin temelinde yatan hukuki ilişkiden bağımsız olarak düzenlenmiştir.

Police ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilaflarının Çözümüne İlişkin Cenevre Konvansiyonu (“Cenevre Konvansiyonu ya da Konvansiyon”)’nda, esas olarak, kambiyo senetlerinde “imzaların (taahhütlerin) bağımsızlığı” ilkesi kabul edilmiş (Konvansiyon m. 2, 3 ve 4), istisnaen, “imzaların (taahhütlerin) birliği” (Konvansiyon m. 5 ve 8) ilkesi benimsenmiştir¹². Bu esas, Cenevre Konvansiyonları sistemini dolaylı olarak kabul eden TTK'nın kanunlar ihtilafıyla ilgili maddelerinde de (TTK m. 767/f.1, 770/f.1 ve f.2) etkisini gösterir, istisnalar azdır¹³.

Bununla birlikte Konvansiyon'da, bonolar bakımından, hamilin yükümlülüklerine uygulanacak hukuk¹⁴ ile kambiyo senetlerinin ödenmesine uygulanacak hukuk (ödeme için ibraz, ödeme zamanı, ödeme yapılacak yabancı para cinsinin belirlenmesi hakkında yetkili hukuk)¹⁵ ve kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukukun¹⁶ düzenlenmemiş olması önemli boşluklar olarak kabul edilirken, bu hususların TTK'da açıkça düzenlenmiş olduğu görülmektedir.

Kambiyo senetlerine uygulanacak hukuk ile ilgili doktrinde çok kıymetli çalışmalar bulunmasına karşın, bono özelinde böyle bir çalışma bulunmamasından ötürü, diğer çalışmalarla aynı metodoloji, başka bir ifadeyle, kanunlar ihtilafının genel metodolojisi çerçevesinde, çalışmamızda, 6102 sayılı TTK'da yer alan ve bonoya ilişkin uyuşmazlıklarda uygulanacak hukukun tespitine yarayan özel kanunlar ihtilafı kurallarının tek tek incelenmesi amaçlanmaktadır.

10 Mesut Aygün, ‘Kambiyo Senetlerinden (Police, Bono ve Çekten) Doğan Yabancı Unsurlu Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk Sorunu’ (2014) (Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genç Milletlerarası Özel Hukukçular Konferansı) 101 102; Aygün (n 4) 103-104; Altıparmak (n 4) 8, 25.

11 Özdemir (n 3) 69; Altıparmak (n 4) 7-8. Taahhütlerin birliği ve taahhütlerin bağımsızlığı ilkelerinin olumlu yönleri ve sakıncaları hakkında bkz. Özdemir (n 3) 66 ff; Aygün (n 4) 66 ff.

12 Altıparmak (n 4) 25.

13 Aygün (n 4) 69.

14 Altıparmak (n 4) 25; Aygün (n 4) 142.

15 Aygün (n 4) 142.

16 Aygün (n 4) 150-151.

I. Yabancılık Unsuru Taşıyan Bono ve Vasıflandırılması

A. Bonolar Açısından Yabancılık Unsuru

5718 sayılı MÖHUK'un 1. ve 2. maddesinde, Türk mahkemelerinin, yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerden doğan uyuşmazlıklarda doğrudan Türk hukukunu uygulayamayacağı ve bu uyuşmazlıklara uygulanacak hukukun bu kanunda gösterilen yöntemle tespit edileceği belirtilmiştir. Her halde, Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmeler saklı olup (MÖHUK m.1/f.2), bunun yanı sıra, özel kanunlarda düzenlenen kanunlar ihtilafı kuralları, özel hüküm olmaları nedeniyle, "yabancılık unsuru taşıyan özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerde uygulanacak hukukun tespitinde" öncelikle uygulama alanı bulacaktır.

Türk hâkimi, kanun gereği, Türk kanunlar ihtilafı kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re'sen uygular (MÖHUK m.2/f.1 ve HMK¹⁷ m.33). Türk kanunlar ihtilafı kurallarının hiç uygulanmaması veya yanlış uygulanması, yabancılık unsuru taşıyan özel hukuk ihtilaflarında, davanın bu özelliği göz ardı edilerek, uyuşmazlığın doğrudan Türk hukukuna veya kanunlar ihtilafı kuralları uygulanmaksızın tespit edilen başka bir hukuka göre karara bağlanması, istinaf (HMK m. 341/1/a) ve temyiz sebebidir (HMK m.371/1/a). Türk kanunlar ihtilafı kuralları uygulanarak tespit edilen yabancı hukukun yanlış veya eksik uygulanması da Türk hukukunda istinaf veya temyiz aşamasında, kararın bozulmasına sebep teşkil eder¹⁸.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bir uyuşmazlığın kanunlar ihtilafı hukukunun kapsamına girebilmesi için o uyuşmazlığın yabancılık unsuru taşıması gerekir (MÖHUK m.1). Senede bağlı bir borç ilişkisinde yabancılık unsuru varsa, o hukuki ilişki, yabancı unsurun temas ettiği hukuk düzenleri ile irtibatlı hale gelir ve o hukuki ilişki ile irtibatlı yabancı hukuk düzenleri de kanunlar ihtilafı kuralları çerçevesinde uyuşmazlığa uygulanacak hukuk olarak karşımıza çıkabilir. Dolayısıyla, öncelikle uyuşmazlık konusu hukuki işlem veya ilişkide yabancılık unsuru bulunup bulunmadığının tespiti gereklidir.

Yabancılık unsuru, herhangi bir hukuki işlem veya ilişkiyi, "*hâkimin mensup olduğu devletin hukuk düzeni dışında, en az bir veya daha fazla hukuk düzeni ile irtibatlı hale getiren unsurdur*"¹⁹. *Yabancılık unsuru, kişi bakımından yabancılık unsuru ve yer bakımından yabancılık unsuru olmak üzere, genelde iki şekilde ortaya çıkar. Yabancılık unsuru, hem şahıs hem yer bakımından karma nitelikte de ortaya çıkabilir*²⁰.

17 Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Kanun Numarası: 6100, Kabul Tarihi: 12.01.2011, RG 04.02.2011/27836.

18 Cemal Şanlı, Emre Esen and İnci Ataman Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk* (7th edn, Vedat 2019) 60 ff; Aysel Çelikel and Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk* (15th edn, Beta 2017) 170 ff.; Ergin Nomer, *Devler Hususi Hukuku* (22th edn, Beta 2017) 202; Vahit Doğan, *Milletlerarası Özel Hukuk* (5th edn, Savaş 2019) 242.

19 Mesut Aygün, 'Yabancılık Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü' (2014) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1028; Aygün (n 3) 929; Aygün (n 4) 27; Nomer (n 13) 5 ff; Çelikel and Erdem (n 13) 10 ff; Doğan (n 13) 6.

20 Aygün (n 3) 929; Aygün (n 4) 27-30. Ayrıca bkz. YHGK 26.03.2019, 2017/367, 2019/350 (Legalbank, Erişim tarihi. 01.01.2020).

Kişi bakımından yabancılık unsuru, kişinin vatandaşlığında veya mutad mesken, yerleşim yeri gibi kişiye bağlı unsurlarda bulunabilir. Senet ilişkisinde, senedi tanzim (düzenleyen-keşideci) ve imza eden borçlulardan birinin yabancı devlet vatandaşı olması halinde, dava konusu senet ilişkisinin kişi bakımından yabancılık unsuru taşıdığı tespit edilir. Aynı şekilde, senedin borçlusu (keşideci) yerine, senet alacaklısının (lehdar) veya senedin tedavüle çıkma ihtimalinde cirantaların veya kambiyo ilişkisine avalist sıfatıyla dâhil olan kefilin veya herhangi bir sıfatla kambiyo ilişkisine dâhil olan bankaların yabancı olması halinde de, bu kambiyo senedi ilişkisinde yabancılık unsuru var olup artık uyuşmazlığın çözümünde kanunlar ihtilafı hukuku devreye girecektir²¹.

Tüzel kişilerin yabancı ortaklık veya dernek veya vakıfların veya tüzel kişiliği bulunmayan kişi veya mal topluluklarının, yabancılık vasfı taşıyıp taşımadığının tespiti de önem arz etmektedir. Bir tüzel kişinin yabancılık vasfı taşıyıp taşımadığı 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ilgili hükümleri (TTK m. 40/f.3, m. 40/f.4 ve m. 48/f.3) çerçevesinde tespit edilir²². Türk hukukunda, 6102 sayılı TTK m.40/f.3, TTK m.40/f.4 ve TTK m. 48/f.3 hükümleri²³ çerçevesinde, tüzel kişilerde yabancılık vasfının bulunup bulunmadığının tespitinde idare merkezi (işletme merkezi²⁴) esasının benimsendiği görülmektedir. Bu hükümlere göre, “*merkezi Türkiye dışında bulunan*” ortaklık yabancıdır, başka bir ifadeyle, “*ortaklıklar merkezinin bulunduğu devletin vatandaşlığını taşır*”²⁵. Türk hukukunda, ortaklıkların yabancılık vasfının tespitinde idare merkezi kavramını da içine alan işletme merkezi esas benimsenmektedir²⁶.

21 Aygün (n 3) 929; Aygün (n 4) 27-28. Y.11.H.D. 18.05.2004, 2003/9984, 2004/5573 ve Y.11.H.D. 15.06.1990, 1190/3552-4774 (www.kazanci.com Erişim tarihi: 21.08.2020).

22 Aysel Çelikel and Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku* (23th edn, Beta 2017) 36; Gülören Tekinalp, ‘Türk hukukunda Ortaklıkların Vatandaşlığı’ (1973) (İ.Ü. Hukuk Fakültesi 50.Yıl Armağanı) 552-572 ff.; Gülören Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku* (7th edn, Beta 2003) 50ff.

23 TTK Madde 40 – “... (3) *Merkezi Türkiye’de bulunan ticari işletmelerin şubeleri de buldukları yerin ticaret siciline tescil ve ilan olunur. Ticaret unvanına ve imza örneklerine ilişkin birinci ve ikinci fıkra hükümleri bu işletmelere de uygulanır. Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça merkezin bağlı olduğu sicile geçirilen kayıtlar şubenin bağlı bulunduğu sicile de tescil olunur. Ancak, bu hususta şubenin bulunduğu yer sicil müdürlüğünün ayrı bir inceleme zorunluluğu yoktur.*” TTK Madde 40 – “... (4) *Merkezleri Türkiye dışında bulunan ticari işletmelerin Türkiye’deki şubeleri, kendi ülkelerinin kanunlarının ticaret unvanına ilişkin hükümleri saklı kalmak şartıyla, yerli ticari işletmeler gibi tescil olunur. Bu şubeler için yerleşim yeri Türkiye’de bulunan tam yetkili bir ticari mümessil atanır. Ticari işletmenin birden çok şubesi varsa, ilk şubenin tescilinden sonra açılacak şubeler yerli ticari işletmelerin şubeleri gibi tescil olunur*”. TTK Madde 48 – “... (3) *Merkezi yabancı ülkede bulunan bir işletmenin Türkiye’deki şubesinin ticaret unvanında, merkezin ve şubenin bulunduğu yerlerin ve şube olduğunun gösterilmesi şarttır*”.

TTK’nun 195.madde hükmüne göre de, hâkim şirket veya bağlı şirketlerden en az birinin Türkiye’de bulunması halinde, bu Kanun’daki şirketler topluluğuna ilişkin hükümler uygulanacaktır. “(G) *Şirketler topluluğu I - Hâkim ve bağlı şirket MADDE 195- (1) a) Bir ticaret şirketi, diğer bir ticaret şirketinin, doğrudan veya dolaylı olarak; 1. Oy haklarının çoğunluğuna sahipse veya 2. Şirket sözleşmesi uyarınca, yönetim organında karar alabilecek çoğunluğu oluşturan sayıda üyenin seçimini sağlayabilmek hakkını haizse veya 3. Kendi oy hakları yanında, bir sözleşmeye dayanarak, tek başına veya diğer pay sahipleri ya da ortaklarla birlikte, oy haklarının çoğunluğunu oluşturuyorsa, b) Bir ticaret şirketi, diğer bir ticaret şirketini, bir sözleşme gereğince veya başka bir yolla hâkimiyeti altında tutabiliyorsa, birinci şirket hâkim, diğeri bağlı şirkettir. Bu şirketlerden en az birinin merkezi Türkiye’de ise, bu Kanundaki şirketler topluluğuna ilişkin hükümler uygulanır. (2) Birinci fıkrada öngörülen hâller dışında, bir ticaret şirketinin başka bir ticaret şirketinin paylarının çoğunluğuna veya onu yönetebilecek kararları alabilecek miktarda paylarına sahip bulunması, birinci şirketin hâkimiyetinin varlığına karedir*”.

24 İşletme merkezi, idare merkezi kavramını da içine alan, ortaklığın idari işlemlerinin yapıldığı, bürolarının bulunduğu merkezi ifade eder. Bkz. Çelikel and Gelgel (n 23) 36.

25 *ibid* 36.

26 *ibid* 36.

Örneğin, bir senedi tanzim (düzenleyen-keşideci) ve imza eden borçlulardan birinin Lefkoşa merkezli bir şirket olması halinde dava konusu senet ilişkisinin kişi bakımından yabancılık unsuru taşıdığı tespit edilir.

Dernek ve vakıfların yabancılık vasfı taşıyıp taşımadığının tespitinde, Türk Medeni Kanunu, Vakıflar Kanunu ve Dernekler Kanunu ilgili hükümleri çerçevesinde bir tespit yapılmalıdır²⁷. Türk Medeni Kanunu m.51'e göre, Türkiye'de kurulmuş tüzel kişilerin yerleşim yeri muamelelerin yapıldığı yerdir²⁸. Yerleşim yeri tespiti amacıyla da olsa Medeni Kanun'un idare merkezi kriterini esas aldığı sonucuna varmak mümkündür²⁹. Zira, Dernekler Yönetmeliği³⁰'nin 4.maddesinde, yabancı dernek ve yabancı vakıf tanımlanmakta ve merkezleri yurtdışında bulunan dernekler ve vakıflar ile dernek ve vakıf dışındaki kâr amacı gütmeyen kuruluşlar yabancı kabul edilmektedirler.

Bir hukuki işlem veya ilişkide yer bakımından yabancılık unsuru ise, hukuki ilişkinin bir veya birkaç unsurunun, örneğin, dava veya uyuşmazlık konusu senet ilişkisinde, senedin düzenleme, ödeme veya imza yerinin veya ciroların yapıldığı yerin, yabancı bir devlette gerçekleşmiş olması veya bu işlemlerden kaynaklanan edimlerin ifa yerlerinin yabancı ülkelerde olması ile karşımıza çıkabilir³¹.

Buna karşın, bir senedin, yabancı dilde yazılmış olması veya yabancı para üzerinden düzenlenmiş olması, tek başına o senede yabancılık unsuru katmaz ve dolayısıyla kanunlar ihtilafı kurallarının uygulanmasına neden teşkil etmez³². Ancak yabancı dilde düzenlenen senetteki kayıtların incelenmesi neticesinde, senette yabancı unsur tespit edilirse, senetle ilgili uyuşmazlıklar, ilgili kanunlar ihtilafı kuralları uygulanarak tespit edilecek hukuka göre çözümlenmelidir³³.

Yabancılık unsuru taşıyan bir uyuşmazlık bulunduğu zaman, Türk hâkimi, MÖHUK m. 2 gereği, Türk kanunlar ihtilafı kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re'sen uygulamak zorundadır.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, 28.12.1993 tarihli ve E. 1992/7563 ve K.1993/8747 sayılı kararında, hukuken hatalı olarak yer bakımından yabancılık unsuru taşıyan bir

27 *ibid* 37.

28 TMK Kanun Numarası: 4721, Kabul Tarihi:22.11.2001, RG 08.12.2001/24607. "D. Yerleşim yeri" başlıklı TMK Madde 51- "*Tüzel kişinin yerleşim yeri, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça işlerinin yönetildiği yerdir*".

29 Çelikel and Gelgel (n 23) 37.

30 Dernekler Yönetmeliği, RG 31.03.2005/25772. Ayrıca bkz. Çelikel and Gelgel (n 23) 37.

31 Aygün (n 3) 929.

32 Aygün (n 3) 931; Aygün (n 4) 29-30. Yargıtay 12. Hukuk Dairesi 14/3/2016 tarih, E. 2016/5038, K. 2016/7339 sayılı kararında (Legalbank, Erişim Tarihi: 14.12.2020) senedin yabancı dilde düzenlendiğini belirtmiş ve kanunlar ihtilafını uygulamıştır ancak kambiyo senedi ilişkisinde yabancılık unsurunun bulunup bulunmadığına değinilmemiştir. Kambiyo senedinin yabancı dilde düzenlenmesi, ona yabancılık unsuru katmadığından, borçlanma ehliyetine ilişkin uyuşmazlık bakımından kişi bakımından yabancılık unsurunun gerçekleştiğinin ve bu nedenle kanunlar ihtilafı kurallarının uygulandığının açıkça belirtilmesi gerekir.

33 Aygün (n 3) 931-932. Yargıtay 12 HD, 09.03.2010, E.2009/23883, K. 2010/5503 (www.kazanci.com, Erişim Tarihi 21.08.2020); Yargıtay 12 HD, 14.12.2005, 22462/24968; Yargıtay 12 HD, 07.10.2003, 15420/19351.

bonoda, kanunlar ihtilafı kuralları uygulanmaksızın verilen kararı onamıştır³⁴. Ancak Yargıtay'ın, TTK'daki kanunlar ihtilafı kuralları ve MÖHUK m.2 hükmü dikkate alınmaksızın verildiği için bozma kararı verdiği çok sayıda kararı bulunmaktadır³⁵. YHGK 26.03.2019 tarihli ve E. 2017/367, K. 2019/350 sayılı kararında da, yabancılık unsuru taşıyan kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda, MÖHUK m.2 hükmünün ve TTK'daki kanunlar ihtilafı kurallarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır³⁶.

B. Vasıflandırma

Yabancılık unsuru bulunan bir uyuşmazlıkta hâkimin hangi kanunlar ihtilafı kurallarını uygulayarak yetkili hukuku tespit edeceği son derece önemlidir. Nitekim her hukuki işlem veya ilişki için önceden belirlenmiş bir kanunlar ihtilafı kuralı bulunmaktadır. Doğru kanunlar ihtilafı kuralının tespiti ve uygulanması için, vasıflandırma (*qualification*) işleminin doğru bir şekilde yapılması gerekir. Bu nedenle, Türk hâkimi, öncelikle, dava veya uyuşmazlık konusu senedin, kambiyo senedinin genel niteliklerini taşıyıp taşımadığını tespit etmelidir. Bu inceleme, milletlerarası özel hukukta vasıflandırma olarak adlandırılmaktadır. Vasıflandırma için farklı yöntemler bulunmakla birlikte, en uygun yöntem, hâkimin kendi hukukuna (*lex fori*) göre vasıflandırma yapması olarak kabul edilmektedir³⁷. O halde, bir senede ilişkin uyuşmazlık, Türk Mahkemesi'nde görülmekte ise, hâkim dava veya uyuşmazlık konusu yabancılık unsuru taşıyan senedin, kambiyo senedinin genel niteliklerini taşıyıp taşımadığını, Türk hukukuna göre, dolayısıyla, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı TTK'da yer alan ilgili hükümler çerçevesinde tespit etmelidir.

Ancak bazı durumlarda, hâkimin kendi hukukuna göre yapacağı nitelendirme ile hukuki işlemin esasına uygulanacak hukuka (*lex causae*) göre yapılacak nitelendirme arasında farklılık olabilir, başka bir ifadeyle, hâkimin hukuku ile davada yetkili olan

34 Karar eleştirisi için bkz. Aygün, (n 3) 930-931; Aygün (n 4) 28-29. Karar için bkz. Erol Ertekin and İzzet Karataş, *Uygulamada Ticari Senetler – Menfi Tespit ve İstirdat Davaları ile 3167 sayılı Çek Yasası Hakkında Açıklama-Uygulama: Polişçe, Bono, Çek* (2nd edn, Yetkin 1996) 268 ff.

35 Yargıtay 12. Hukuk Dairesi, 14.12.2005 tarihli ve 2005/E.22462-K.24968 sayılı kararı, www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2005-22462-k-24968; Y. 12. HD. 16.02.2010 tarih ve E. 2009/21298, K. 2010/3249 sayılı kararı, www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2009-21298-k-2010-3249; Y. 12. HD. 09.03.2010 tarih ve E. 2009/23883, K. 2010/5503 sayılı kararı, www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2010-23883-k-5503; Y. 12.HD. 22.06.2010 tarihli ve 2010/E.4220-K.16233 sayılı kararı www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2010-4220-k-16233; Y. 12.HD. 09.07.2010 tarih ve 2010/E.6959-K. 18523 sayılı kararı www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2010-6959-k-18523; Y. 12. HD. 04.11.2010 tarihli ve 2010/ E. 13930-K. 25895 sayılı kararı, www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2010-19930-k-25895; Y. 12.HD. 20.12.2010 tarihli ve 2010/E.18880-K.30662 sayılı kararı www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2010-18880-k-30662; Y. 12. HD. 12.07.2011 tarih ve 2011/E.179-K. 15737 sayılı kararı www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2011-179-k-15737; Y. 12 HD. 28.06.2012 tarih ve 2012/E.16550-K.23020 sayılı kararı www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2012-16550-k-23020; Y. 12 HD. 04.07.2013 tarihli ve 2013/E.16430-K.25383 sayılı kararı, www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2013-16430-k-25383; Yargıtay 12.HD 12.2.2016 tarih ve 2016/E.7878-K. 25149 sayılı kararı, www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-12hd-e-2016- 7878-k-25149 (Erişim tarihi. 01.01.2020).

36 www.milletlerarasiozelhukuk.legalbank.net/belge/y-hgk-e-2017- 367-k-2019-350 (Erişim tarihi. 01.01.2020).

37 Aynı yönde Aygün (n 3) 932-933; Aygün (n 4) 30, 105; Osman Fazıl Berki, *Türk Hukukunda Kanun İhtilafı* (2nd edn, 1971) 39 ff; Gülören Tekinalp *Milletlerarası Özel Hukuk (Bağlama Kuralları)* (10th edn, Beta 2009) 39-41; Çelikel and Erdem (n 13) 74 ff; Nomer (n 13) 96 ff; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 13) 52; Doğan (n 13) 213 ff.

yabancı hukuka göre, dava konusu hukuki işlem ya da ilişki farklı hukuki kategorilere dâhil ediliyor olabilir³⁸. Bu durumda hâkim karşısına çıkan vasıflandırma sorununu (vasıf ihtilafını) çözmek durumundadır. Doktrinde, vasıf ihtilafının çözüm yöntemleri olarak, *lex fori*'ye göre vasıflandırma, *lex causae*'ya göre vasıflandırma ve bağımsız vasıflandırma olarak üç yöntem açıklanmaktadır ve hâkim vasıflandırma yaparken, bu yöntemlerden birini seçmekte serbesttir³⁹. Vasıflandırma sorununun çözümü için açıklanan yöntemlerden, sorunun çözümü için en uygun yöntem olarak, hâkimin kendi hukukuna (*lex fori*) göre vasıflandırma yapması kabul edilmektedir⁴⁰. Ancak, *lex causae*'ya göre vasıflandırma yapmak milletlerarası özel hukuk hakkaniyetini sağlamak bakımından daha uygun ve daha adaletli görünüyorsa, hâkim *lex causae*'ya göre vasıflandırma yapabilir. Bunun da milletlerarası özel hukuk hakkaniyetini sağlamak bakımından uygun bir yöntem olduğu kanaatinde değil ise, Türk hâkiminin, bağımsız vasıflandırma yöntemine göre vasıflandırma yapması da mümkündür. Ancak Türk hukukunda vasıf ihtilafının çözüm yöntemi olarak, doktrinde ilk iki yöntemin kullanıldığı ifade edilmektedir⁴¹.

Bazı hallerde, dava konusu hukuki ilişki, hâkimin hukukunda ve davaya uygulanacak yabancı hukukta aynı hukuki kategoride bulunmakla birlikte, aynı hukuk kategorisinin farklı alt kategorileri içinde vasıflandırılıyor olabilir. Örneğin, kambiyo senetlerinde protesto çekilmesine ilişkin süreler hâkimin hukukuna göre şekle ilişkin mesele olarak kabul edilirken, davada uygulanacak yabancı hukuka göre, bononun esasına ilişkin bir mesele olarak kabul ediliyor olabilir. Bu durumda da en uygun çözüm, kural olarak, hâkimin kendi hukukuna (*lex fori*) göre vasıflandırma yapmaktır. Ancak, hâkime göre, somut olay bakımından daha uygun ve daha adaletli görünüyorsa, *lex causae*'ya göre veya bağımsız vasıflandırma yöntemine göre de vasıflandırma yapabilir.

Yabancı hukuk sistemlerinde yer alan ancak hâkimin hukuk sisteminde bilinmeyen kambiyo senetleri için, *lex fori*'ye göre vasıflandırma yöntemi ile kambiyo senedi olarak nitelendirilme yapılamadığında ve *lex causae*'ya göre vasıflandırma yapmak daha uygun görünüyorsa, hâkim *lex causae*'ya göre vasıflandırma yapabilir. Uyuşmazlık konusu senet, *lex causae*'ya göre de vasıflandırma yapıldığında kambiyo senedi olarak vasıflandırılmıyorsa, hâkim, bağımsız vasıflandırma yöntemi ile vasıflandırma yapmayı seçebilir. Bağımsız vasıflandırma yönteminde, *lex fori* veya *lex causae*'ya göre vasıflandırmanın tatminkâr sonuçlar vermeyeceği, vasıflandırmanın karşılaştırmalı hukuk yolu ile elde edilecek hukuk prensiplerine göre yapılması gerektiği kabul

38 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 13) 50-51, dn. 99.

39 Tekinalp (n 37) 39-41; Çelikel and Erdem (n 13) 74 ff; Nomer, (n 13) 96 ff; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 13) 52; Doğan (n 13) 213 ff.

40 Aynı yönde Aygün (n 3) 932-933; Aygün (n 4) 30; Berki (n 37) 39 ff; Nihal Uluocak, *Kanunlar İhtilafı* (1971) 202; Vedat Raşit Seviğ, *Ticari Sahadaki Kanunlar İhtilafı* (1st edn, İstanbul Üniversitesi Yayınları 1958) 143; Tekinalp (n 37) 39-41; Çelikel and Erdem (n 13) 74 ff; Nomer, (n 13) 96 ff; Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 13) 52; Doğan (n 13) 213 ff..

41 Çelikel and Erdem (n 13) 84-90. Doktrinde, *lex fori* ve *lex causae*'ya göre vasıflandırma yöntemi olarak iki yöntemden bahsedilmektedir (Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 13) 52; Uluocak (n 40) 202; Seviğ (n 40) 143).

edilmektedir⁴². Bu yöntemin özellikle *lex fori*'ye yabancı olan müesseseler için de vasıflandırma yapılmasını mümkün hale getireceği⁴³, buna karşın, “karşılaştırmalı hukuk yolu ile elde edilecek hukuk prensipleri”ne göre vasıflandırma yapılmasının, bu kuralların nasıl tespit edileceği ve içeriğinin neler olduğu bilinmediğinden mahkemeye ayrıca zorluk getireceği ve kesin sonuçlar elde edilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir⁴⁴.

Kanaatimizce bu durumda, “norm eksikliği” ya da “norm yokluğu”ndan bahsedilmesi gerekmektedir. “Norm eksikliği veya norm yokluğu” sebebiyle davanın reddi her zaman adaletli olmadığından, yabancı hukuk düzeninin, dava konusu hukuki ilişkiye karşılık düşecek şekilde değiştirilerek veya farklılaştırılarak somut olaya uygulanması suretiyle sorunun çözümü önerilmektedir. Buna, kanunlar ihtilafı hukuku literatüründe, intibak (adaptasyon) denmektedir⁴⁵.

Doktrinde, *Aygün*, yabancı hukuk sistemlerinde yer alıp hâkimin hukuk sisteminde bilinmeyen kambiyo senetleri için, uyuşmazlığa konu olan belgenin, kambiyo senedi ve kıymetli evrak niteliğinde olup olmadığına *lex fori* ile birlikte aynı zamanda mukayeseli hukuktan faydalanarak karar verilmesi gerektiğini, bunun için de kıymetli evrakın görüldüğü hukuk sistemleri ve kambiyo senetlerine ilişkin milletlerarası sözleşme hükümlerinin de incelenmesi gerektiğini vurgulanmaktadır⁴⁶. Kanaatimizce, doktrinde *Aygün* tarafından ifade edilen, uyuşmazlığa konu olan belgenin, kambiyo senedi ve kıymetli evrak niteliğinde olup olmadığına *lex fori* ile birlikte aynı zamanda mukayeseli hukuktan faydalanarak karar verilmesi ve bunun için de kıymetli evrakın görüldüğü hukuk sistemleri ve kambiyo senetlerine ilişkin milletlerarası sözleşme hükümlerinin de incelenmesi yöntemi, karma bir vasıflandırma yöntemi görünümünde olup, yabancı hukuk sistemlerinde yer alan ancak hâkimin hukuk sisteminde bilinmeyen kambiyo senetlerinin vasıflandırılması için uygun bir yöntem olarak görünmektedir.

Türk Ticaret Kanununda poliçe, bono ve çekin tanımı yapılmamış, sadece bu senetlerin taşınmaları gereken şekil kayıtlarının neler olduğu belirtilmiştir (TTK m.776, 777). Doktrinde *Aygün* tarafından da ifade edildiği üzere, uyuşmazlık konusu senet için vasıflandırma yapılırken, Türk hâkimince, senedin Türk hukukunda kabul edilen kambiyo senedinin ve kıymetli evrakın müşterek özelliklerini taşıyıp taşımadığı incelenmelidir. Poliçe, bono veya çek için hâkimin kendi hukukunun öngördüğü tüm

42 Çelikel and Erdem (n 13) 83.

43 Çelikel and Erdem (n 13) 83.

44 Çelikel and Erdem (n 13) 83.

45 Şanlı, Esen and Ataman-Figanmeşe (n 13) 50-51, dn. 99; Nomer (n 13) 134 ff.

46 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Aygün* (n 4) 105; *Aygün* (n 3) 933.

şartların⁴⁷, çalışmamız özelinde TTK m. 776 ve 777 hükümleri kapsamında, bononun esaslı unsurlarının, başka bir ifadeyle, bononun şeklen geçerli olması için gerekli zorunlu unsurlarının ve alternatif zorunlu unsurlarının⁴⁸ gerçekleşip gerçekleşmediğine bakılmamalıdır. Aksi halde vasıflandırma problemi ile kambiyo senetlerinin şekline uygulanacak hukuk problemi karıştırılmış olur⁴⁹. Bu aşamada Türk hâkimi, yabancı devlette düzenlenmiş veya yabancı kişiler tarafından düzenlenmiş belge açısından senette, kambiyo senetlerinin müşterek özellikleri ile kıymetli evrakın hakkın senet ile iç içe olması, senet olmaksızın ileri sürülebilmesi ve devredilebilmesi gibi genel özelliklerini⁵⁰, çalışmamız özelinde ise, bononun mevcut olup olmadığını aramakla yetinecektir.

6102 sayılı TTK 776, 777, 778 ve 779. maddeleri uyarınca **bono, kambiyo senedi niteliğini haiz bir kıymetli evrak olup**, kayıtsız şartsız belirli bir bedeli ödemek vaadini veya kayıtsız şartsız soyut (mücerret) bir borç ikrarını içeren bir belgedir⁵¹. TTK m. 779/f.1 hükmünde belirtildiği şekilde, bir bonoyu tanzim eden kişi, bir poliçeyi kabul eden kişi gibi bedelini vadesinde ödemekle yükümlüdür. Bono, Türk hukukuna göre, doğrudan icra kabiliyetini haiz olan ve imza eden borçluyu bono bedelini ödemekle yükümlü kılan bir kıymetli evraktır⁵². Kayıtsız şartsız soyut bir borç ikrarını içermeyen senet Türk hukukunda kambiyo senedi ve dolayısıyla

47 Seviğ (n 40) 243; Aygün, (n 3) 933. Yabancılık unsuru taşıyan çekte ilişkin kambiyo senediyle yapılan takibin iptaline ilişkin davada, Yargıtay'ın ilk derece mahkemesinin öncelikle bu belgenin çek niteliğinde olup olmadığını tespiti gerektiğine, eğer belgenin çek niteliğinde olduğu sonucuna varılırsa, çekle ilgili yabancılık unsuru taşıyan uyumsuzluğun hangi nedenden kaynaklandığının tespiti ile (alt vasıflandırma) bu uyumsuzluğun ilgili kanunlar ihtilafı kuralları uygulanarak tespit edilecek hukuka göre çözümlenmesi gerektiğine ilişkin Yargıtay 12 HD'nin 14.12.2015 tarih ve E.2005/22462, K. 2005/24968 sayılı kararı hakkında değerlendirme için bkz. Aygün (n 3) 933-934. Karar için bkz. (www.kazanci.com Erişim tarihi: 21.08.2020). Yargıtay 11. HD, E. 1976/3063, K. 1976/3106, T. 10.6.1976 (www.kazanci.com) sayılı kararında ise, "Yargıtay, yabancı unsurun varlığından hareketle doğru olarak kanunlar ihtilafı hukuku alanına girmiş, ancak vasıflandırma meselesini, şekle uygulanacak hukuk alanına taşıyarak çözmeye çalışmıştır. Halbuki Yargıtay, önce senedin 6762 sayılı TTK m. 557 uyarınca kambiyo senedi niteliğinde olup olmadığını tespit etmesi gerekirdi. Senedin kambiyo senedi niteliğinde olduğu tespit edildikten sonra, keşidecinin imzasının bir şekil problemi teşkil ettiği, dolayısıyla senedin şeklen geçerli olup olmadığı yönünde bir soruna karşı karşıya olduğunu belirlemeliydi. Ve artık bu problemi, lex fori'ye göre değil de, şekle ilişkin özel bir düzenleme getiren 6762 sayılı TTK m. 679'a göre çözmesi gerekirdi. Çünkü, burada artık vasıflandırma işlemi sona ermiş, kanunlar ihtilafı hukukunun diğer genel problemi olan şekle uygulanacak hukuk probleminin sahasına girilmiştir. Keza, 679. madde uyarınca bu uyumsuzluğa senedin tanzim edildiği yer hukuku, yani Alman hukuku uygulanacağından, mahkeme, Alman hukukunda böyle bir şartın aranıp aranmadığı araştırılmalı ve aranmıyorsa senedin geçerli olduğu yönünde bir karar vermeliydi". Kararın aynen eleştirisi için bkz. (Aygün (n 4) 106-107)

48 TTK m. 776 ve 777 hükümleri çerçevesinde, bononun hukuken geçerliliği için aranan zorunlu unsurlar ile alternatif zorunlu unsurlar hakkında bkz. Bölüm II. E. 1. d. Şekle uygulanacak hukukun Türk hukuku olması halinde.

49 Özdemir (n 3) 6. Aynı yönde, Aygün (n 3) 932-933 ve ilgili Yargıtay 12 HD, 22462/24968, 14.12.2005 kararı (www.kazanci.com, Erişim tarihi: 21.08.2020).

50 Seviğ (n 40) 243; Aygün (n 3) 934.

51 Türk hukukunda kambiyo senetleri hukuku alanında Cenevre Konvansiyonları sistemi ve dolayısıyla kambiyo senetlerinin mücerretliği ilkesi kabul edilmiştir. Yargıtay HGK, 11.12.2018 tarihli ve E.2017/12-1155, K.2018/1892 sayılı kararında, "... O hâlde satım sözleşmesi kapsamında verildiği çekimsiz olan bononun tanzim tarihi ve bedeli ile fatura tarihi ve miktarı aynı olup, faturada satım bedelinin eşit taksitler hâlinde ödeneceği kararlaştırıldığına göre senedin teminat amaçlı olarak alacaklıya teslim edildiğinin kabulü gerekir. Bunun için senet veya fatura üzerinde senedin satım sözleşmesinin teminatı olarak verildiğine ilişkin bir kayıdın bulunmasına gerek yoktur. Hâl böyle olunca takip dayanağı bononun taraflar arasındaki ilişkinin teminatı olarak verildiği, TTK'nın 776/b maddesinde öngörülen mücerret borç ikrarını içermediği, tarafların sözleşme doğrultusunda edimlerini yerine getirip getirmediği dolayısıyla alacağın varlığı ve miktarının yargılamayı gerektirdiği anlaşılmalı yerel mahkemece Hukuk Genel Kurulunca da benimsenen Özel Daire bozma kararına uyulması gerekirken, önceki kararda direnilmesi usul ve yasaya aykırıdır" şeklinde hüküm vermiştir.

52 Abuzer Kendigelen and İsmail Kırcı, *Kıymetli Evrak Hukuku* (1st edn, 2019) 164 ff; Hüseyin Ülgen, Mehmet Helvacı, Arslan Kaya and N. Füsün Nomer Ertan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (12th edn, 2019) 139.

kiymetli evrak niteliğinde bir bono vasfında kabul edilemez⁵³. Sonuç olarak, bir senedin Türk hukuku açısından kambiyo senedi olarak kabul edilebilmesi için, bu senedin kambiyo senetlerinin temel özelliklerini taşıması yeterlidir. Türk hukukunun aradığı şekil şartlarına uygun olmasa bile düzenlendiği yer hukukunun şekil açısından öngördüğü kayıtları taşıyan bir senet, Türk Hukuku açısından da kambiyo senedi olarak vasıflandırılabilir⁵⁴.

Eğer Türk hâkimi, bu senedin, Türk hukukuna göre kambiyo senedinin ve kiymetli evrakın genel özelliklerini taşıdığı ve çalışmamız özelinde bir bono⁵⁵ olduğu kanaatinde ise, yabancılık unsuru taşıyan bu bonoya ilişkin uyuşmazlıkları, Türk hukukunda yer alan kanunlar ihtilafı kurallarının işaret ettiği hukuklara göre çözümlenmesi gerekmektedir⁵⁶. Bu nedenledir ki, Türk hâkimi, bir sonraki aşamada, yabancılık unsuru taşıyan bu bonoya bağlı uyuşmazlıklar hakkında alt vasıflandırmalar yaparak⁵⁷, (1) bu bononun şeklen veya (2) ehliyet bakımından geçerli olup olmadığına uygulanacak hukuku ve (3) bononun hüküm ve sonuçlarına, başka bir ifadeyle, bono ile borçlanmanın esasına uygulanacak hukuku ayrı ayrı tespit etmelidir. Doktrinde *Aygün* tarafından kambiyo senetlerinden doğan uyuşmazlıklarda uygulanacak hukukun tespiti için uygulanan bu metot, kanunlar ihtilafı metodolojisi ile birebir uyum içerisinde olduğundan, çalışmamızda da aynı metodoloji esas alınmıştır. Kambiyo senedinden doğan diğer uyuşmazlıklarda, örneğin, (4) bononun ödenmesine ilişkin uyuşmazlıklar, (5) kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasında uygulanacak hukuk, (6) bononun kaybolması ve çalınması halinde açılacak iptal davasında ve alınacak tedbirlerde uygulanacak hukuk da ayrı ayrı tespit edilmelidir. Ancak bunlardan da önce, bonodan doğan hakların kullanılması ve korunması için yapılması gereken protesto dâhil tüm işlemlerin şekline uygulanacak hukuk ile hamilin diğer borçlulara karşı başvurma hakkının kullanılmasına ilişkin sürelerle uygulanacak hukuk ele alınmalıdır.

Vasıflandırma alanında karşılaşılabilecek bir diğer husus, kambiyo senetleri alanına ilişkin olmak üzere, bazı hukuk sistemlerinde düzenleme altına alınan, ancak diğer hukuk sistemlerinde bilinmeyen kambiyo senedi türlerinin söz konusu olmasıdır. Bu duruma başka yabancı hukuk düzenlerinde bilinmeyen, sadece İsviçre ve Türk hukukuna özgü olan ve kanunda belirtilen şartları taşımaları halinde poliçe hükmünde kabul edilen emre yazılı havale ile bono hükmünde kabul edilen emre yazılı ödeme vaadine, poliçe ve bonoya ilişkin hükümlerin uygulanması, örnek olarak

53 Aynı yönde *Aygün* (n 4) 106.

54 Özdemir (n 3) 7; *Aygün* (n 4) 107.

55 Doktrinde, *Aygün*, kambiyo senedi hukukundaki bu vasıflandırmayı, “iki aşamalı vasıflandırma” nitelendirmektedir (*Aygün* (n 3) 932; *Aygün* (n 4) 30, 105-106).

56 Seviğ (n 40) 246, dn.4.

57 Aynı yönde *Aygün* (n 3) 934-935.

gösterilebilir⁵⁸. Çalışmamızın konusunu oluşturan bonoya ilişkin hükümler, TTK m. 830'da düzenlenen emre yazılı ödeme vaadi açısından da uygulanacaktır.

Emre yazılı ödeme vaadi, bono kelimesini içermeyen fakat açıkça emre yazılı olarak ihdas edilip bonoda aranan diğer unsurları içeren bir senettir⁵⁹. Dolayısıyla adi bir alacağın emre yazılması şeklinde kabul edilir⁶⁰. Yani, her bono bir emre yazılı ödeme vaadi olmakla birlikte, her emre yazılı ödeme vaadi bono olmayabilir. Bono Türkçe'den başka bir dilde düzenlenmişse o dilde ödeme vaadini belirten "ödeyeceğim" ibaresinin ve yazıldığı dildeki "bono" anlamına gelen kelimenin kullanılmış olması zorunludur⁶¹. TTK'da bono veya emre yazılı senet kelimesi hariç diğer tüm unsurları barındıran bir senet, açıkça emre yazılı düzenlenmek kaydıyla "emre yazılı ödeme vaadi" sayılmıştır (TTK m. 830/f.1). Emre yazılı ödeme vaadi bono ile eşdeğer kabul edilmekle birlikte, araya girme suretiyle ödemeye ilişkin hükümler bu senetler hakkında uygulanamayacak ve ödenmeme halinde bu senetler kambiyo senetlerine özgü takibe konu edilemeyecektir (TTK m. 830/f.2)⁶². Emre yazılı ödeme vaadi yabancılık unsuru taşıdığına da, yabancılık unsuru taşıyan bonoya ilişkin uyumsuzlukların çözümünde uygulanacak hukuku gösteren kanunlar ihtilafi kuralları, niteliğine uygun düştüğü ölçüde, emre yazılı ödeme vaadi bakımından da uygulama alanı bulacaktır.

II. Bono İle Borçlanmanın Esasına ve Bononun Geçerliliğine Uygulanacak Hukukların Tespiti

Bono ile borçlanmanın esasına uygulanacak hukuk incelenmeden önce, bonodan doğan hakların korunmasına, diğer borçlulara başvuru hakkının doğması için (protesto dâhil) hamilin keşideciye yönelik olarak öncelikle yapması gereken işlemlerin şekline uygulanacak hukuk ile başvurma hakkının kullanılmasına ilişkin sürelerle özellikle zamanaşımı meselesine uygulanacak hukuk incelenecek ve sonrasında bono ile borçlanmanın esasına uygulanacak hukuk ile bononun şekil ve ehliyet bakımından geçerliliğe uygulanacak hukuk incelenecektir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, yabancılık unsuru taşıyan bono ile borçlanmanın esasına veya bononun geçerliliğine ilişkin uyumsuzluklarda uygulanacak hukuk, Türk hukuku ise Türk maddi hukuk kuralları uygulanarak uyumsuzluk çözümlenecektir. Ancak, uygulanacak hukuk, yabancı bir hukuk ise, bu hukukun maddi hukuk kurallarının mı yoksa kanunlar ihtilafi kuralları dâhil tüm hukuk düzeninin mi uygulanacağı sorusu cevaplanmalıdır. Milletlerarası özel hukukta, bu mesele, atıf

58 Aygün (n 4) 30-31; Aygün (n 3) 932-933.

59 Reha Poroy and Ünal Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları* (23th edn, 2018) 307.

60 *ibid* 307.

61 Kendigelen and Kırcı (n 52) 164; Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 52) 140-141.

62 Benzer yönde, Aygün (n 3) 932-933. Bono hükmünde kabul edilen "emre yazılı ödeme vaadi" ile poliçe hükmünde kabul edilen "emre yazılı havale" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fırat Öztan, 'Kambiyo Senetlerine Benzeyen Senetler' (1975) (*M. Koloğlu Armağanı*) 547 ff.

meselesi olarak adlandırılmakta ve atıf, maddi hukuk atfı ve külli atıf olarak iki şekilde açıklanmaktadır. Maddi hukuk atfı, yabancılık unsuru taşıyan hukuki ilişki veya işlem hakkındaki uyumsuzlığa uygulanacak hukuk olarak, hâkimin hukukunun (*lex fori*) kanunlar ihtilafı kurallarının gösterdiği hukukun maddi hukuk hükümlerinin uygulanması olarak anlaşılmalıdır. Külli atıf ise, hâkimin hukukunun (*lex fori*) kanunlar ihtilafı kurallarının işaret ettiği yabancı hukukun kanunlar ihtilafı kurallarının gösterdiği hukukun uygulanması olarak anlaşılmalıdır⁶³. Külli atıf durumunda, hukukuna gönderme yapılan yabancı hukukun (*lex causae*) kanunlar ihtilafı kuralları, kendi hukukunun maddi hukukuna veya hâkimin maddi hukukuna (iade atıf) veya bu hukuklar dışında başka bir devletin maddi hukukuna gönderme (devam eden atıf) yapması söz konusu olabilir⁶⁴. Her devlet milletlerarası özel hukukunda maddi hukuk atfı veya külli atıf yönündeki tercihini belirler.

Türk hukukunda, 5718 sayılı MÖHUK m.2/f.3 hükmünde, sadece şahsın hukuku ve aile hukuku meselelerinde tek dereceli atıf sisteminin uygulanması kabul edilmiştir⁶⁵. Diğer yandan TTK’de kambiyo senetleri ile borçlanma ehliyetine uygulanacak hukuka⁶⁶ ilişkin TTK m.766 hükmü dışında, hiçbir konuda atıf teorisi kabul edilmemiştir⁶⁷. TTK m.766/f.1 hükmünde açıkça ehliyet konusunda atfın uygulanacağı kabul edilmeseydi dahi, genel kanun olması itibarıyla, 5718 sayılı MÖHUK m. 2/f.3 gereği, ehliyet meselesinde külli atıf prensibi uygulanacak; bunun dışındaki meselelerde atıf teorisi uygulanmayacak idi. Bu nedenle, belirtmek gerekir ki, kambiyo senetleri ile borçlanma ehliyetine uygulanacak hukuk dışında, kambiyo senetlerine ilişkin yabancılık unsuru taşıyan herhangi bir konuda uyumsuzluk söz konusu olduğunda, kanunlar ihtilafı kurallarının işaret ettiği hukuk yabancı hukuk olsa da, bu yabancı hukukun maddi hukuk kuralları uygulanacaktır.

Somut olaya yabancı hukukun uygulanması neticesinde ulaşılan sonucun⁶⁸, Türk kamu düzenine (*public policy*) açıkça aykırı olması halinde, yabancı hukukun uygulanmayacağı, bunun yerine Türk hukukunun uygulanacağı kabul edilmiştir (MÖHUK m. 5). 5718 sayılı MÖHUK’un 5.maddesi, aynen, “*Yetkili yabancı hukukun belirli bir olaya uygulanan hükmünün Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması halinde bu hüküm uygulanmaz; gerekli görülen hallerde Türk hukuku uygulanır*” şeklindedir. Bu hüküm çerçevesinde, yabancı hukukunun somut olaya uygulanması sonucunda

63 Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 13) 52 ff.

64 Çelikel and Erdem (n 13) 106 ff; Nomer (n 13), 145 ff; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 13) 52 ff; Doğan (n 13) 222 ff.

65 Nomer (n 13) 150; Yılmaz (n 3) 273-274; Tekinalp (n 23) 42-43; Çelikel and Erdem (n 13) 127-128. 2675 sayılı MÖHUK uyarınca her durumda atıf prensibinin uygulanması hakkında bkz. Aysel Çelikel, ‘Türk Milletlerarası Özel Hukukunda “Atıf” Prensibinin Uygulanması’ (1983) (2) MHB 1; Aygün (n 4) 34.

66 Poroy and Tekinalp (n 59) 293-294.

67 Detaylı bilgi için bkz. Aygün (n 3) 936-938. Osman Fazıl Berki, ‘Kambiyo Senetlerinde Ehliyetten Doğan İhtilaf’ (1961) (V.1, N.2) BATİDER, 146-147; Muammer Raşit Seviğ and Vedat Raşit Seviğ, Devletler Hususi Hukuku (3rd edn, 1992) 396-398. Yılmaz (n 3) 273; Özdemir (n 3) 25-26.

68 Çelikel and Erdem (n 13) 147-148.

ortaya çıkan somut sonuç Türk kamu düzenini, örneğin kambiyo senedi hukukunda ilgili konuya ilişkin kabul edilmiş olan temel prensipleri, açıkça ve tahammül edilemez bir biçimde ihlal ediyor ise, Türk mahkemesi, yabancı hukuk yerine Türk hukukunu uygulayarak karar verebilir⁶⁹. Ancak yabancı hukukun uygulanmasına Türk kamu düzeninin engel olması hükmü istisnaidir ve uygulandığında gerekçelendirilmelidir. Yargıtay uygulaması incelendiğinde, yabancılık unsuru taşıyan aile hukuku ilişkilerinde Türk kamu düzeninin yabancı hukuka müdahalesinin daha fazla olduğu ancak yabancılık unsuru taşıyan borçlar hukuku/ticaret hukuku ilişkilerinde Türk kamu düzeni müdahalesinin çok az ve çok istisnai durumlarda olduğu görülmektedir. Yabancılık unsuru taşıyan borçlar hukuku veya ticaret hukuku ilişkilerinde Türk kamu düzeni müdahalesinin yabancı hukukta zamanaşımının veya hak düşürücü sürelerin çok kısa veya çok uzun düzenlendiği veya hiç düzenlenmediği hallerde devreye girdiği tespit edilmektedir⁷⁰.

Türk milletlerarası özel hukukunda, doğrudan uygulanan kural (*overriding mandatory rules*) olarak kabul edilen bir hukuk kuralının varlığı halinde ise, yabancılık unsuru taşıyan bir uyuşmazlık söz konusu olsa dahi, kanunlar ihtilafı methodu (ihtilafçı metod) ve dolayısıyla, yabancı hukuk hiçbir şekilde uygulanmayıp, doğrudan Türk hukukunun ilgili maddesi uygulanır (5718 sayılı MÖHUK m.6)⁷¹. 5718 sayılı MÖHUK'un 6.maddesi, aynen, “Yetkili yabancı hukukun uygulandığı durumlarda, düzenleme amacı ve uygulama alanı bakımından Türk hukukunun doğrudan uygulanan kurallarının kapsamına giren hallerde o kural uygulanır” şeklindedir. Türk hukukunda doğrudan uygulanan kurallar *lex fori*'nin, *lex causae*'nin ve sözleşme ile sıkı ilişkili üçüncü devletin doğrudan uygulanan kuralları olarak üç kategoride incelenmektedir. Ancak, kambiyo senedi niteliğinde kıymetli evrakta sözleşmesel ilişki yerine, kambiyo senedi ilişkisi ön planda olduğundan MÖHUK'un sözleşmelere uygulanacak hukuk kısmında 31. madde hükmünde yer verilen üçüncü devletin doğrudan uygulanan kurallarına etki tanıma hükmü bonodan kaynaklanan uyuşmazlıklarda uygulama alanı bulmayacak, buna karşın, MÖHUK m. 6 hükmü çerçevesinde Türk hukukunun (*lex fori*) doğrudan uygulanan kuralları her zaman uygulanacaktır. Bununla birlikte, kambiyo ilişkisine uygulanacağı tespit edilen hukukun doğrudan uygulanan kuralları ise, her zaman uygulanacak hukukun bir parçası olarak uygulama alanı bulacaktır⁷². Türk kambiyo hukukunda çeklere ilişkin doğrudan uygulanan kurallar bulunmakta ancak bonolara ilişkin olarak doğrudan uygulanan kurala rastlanmadığını belirtmek gerekir.

69 Çelikel and Erdem (n 13) 147-148; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe, (n 13) 71 ff.

70 Çelikel and Erdem (n 13) 147 ff; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 13) 71 ff.

71 Doğrudan uygulanan kurallar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Özdemir Kocasakal, *Doğrudan Uygulanan Kurallar ve Sözleşmeler Üzerindeki Etkileri*, (1st edn, Galatasaray Üniversitesi 2001) 19 vd.; Tekinalp (n 23) 56-57; Çelikel and Erdem (n 13) 314-315; Bilgin Tiryakioğlu, *Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akitlerine Uygulanacak Hukuk* (1st edn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1996) 79.

72 Çelikel and Erdem (n 13) 314-315; Tekinalp (n 23) 56-57.

A. Bonodan Doğan Hakların Kullanılması ve Korunması, Diğer Borçlulara Başvuru Hakkının Doğması İçin (Protesto Dâhil) Hamilin Keşideciye Yönelik Olarak Öncelikle Yapması Gereken İşlemlerin Şekline Uygulanacak Hukuk

Bonodan doğan hakların kullanılması için senedin vadesinin gelmesi yeterli değildir; buna ilaveten, bononun ödenmek üzere asıl borçluya ibrazı da gerekmektedir. Asıl borçluya ibraz üzerine bono bedeli ödenmediğinde, hamil (alacaklı) asıl borçluya (keşideci) protesto çekilmesi dâhil ilgili hukuklarda öngörülen benzeri işlemleri yapmalıdır.

TTK m. 768 hükmü uyarınca, “(1) *Protestonun şekli ve protesto çekilmesi için belirli olan sürelerle poliçeden doğan hakların kullanılması veya korunması için gerekli diğer işlemlerin şekli, protestonun çekilmesi veya işlemin yapılması gereken ülkenin hukukuna göre belirlenir*”. Buna göre, bonodan doğan hakların kullanılması ve korunması için gerekli **işlemlerin ve protestonun çekilmesinin şekline ve protesto çekilme süresine** uygulanacak hukuk, protestonun çekilmesi veya işlemin yapılması gereken devletin hukukuna (**LRA**) göre belirlenir.

TTK m. 768’e göre, şekil kavramına dâhil olan ve yapıldığı yer hukukunun öngördüğü şartlara tabi olması gereken hususlar, protestonun ne şekilde düzenleneceği, kapsamında yer alması gereken hususlar, protestonun çekilmesi için belirli olan süreler, noter gibi resmi bir merciinin katılımının gerekli olup olmadığı, protesto yerine geçebilecek başka bir işlemin söz konusu olup olmadığı, işlemlerin nerede yapılabileceği gibi hususlardır⁷³. Bu durumda da Türk mahkemesi, borçluların yerleşim yeri veya idare merkezinin nerede olduğunu tespit ederek, protestonun çekilmesi veya işlemin yapılması gereken yeri belirleyecek, protestonun şekli ile bonodan doğan hakların kullanılması ve korunması için gerekli işlemlerin o yer hukukuna uygun olarak yapılıp yapılmadığına bakacaktır⁷⁴.

TTK m. 768’de yer alan “poliçeden doğan hakların kullanılması veya muhafazası için gerekli işlemler” ifadesiyle, protesto dışında, senedin **ödeme için asıl borçluya (keşideci) ibrazı**⁷⁵, ödemenin reddi halinde durumun diğer senet borçlularına bildirilmesi (ihbar) gibi işlemler kastedilmektedir⁷⁶.

Kambiyo senetlerine özgü müracaat haklarının kullanılması ve korunması için gerekli olan işlemlerden, protesto çekilmesi, bononun kabul ve ödenmek üzere ibrazı ve ihbarın yapılması, başvurma hakkının kullanılmasının şekli şartlarıyla ilgilidir⁷⁷ ve

73 Hayri Domaniç, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. IV: Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulanması* (Beta 1990) 454; Özdemir (n 3) 146; Fırat Öztan, *Kıymetli Evrak Hukuku* (2nd edn, Turhan 1997) 953; Aygün (n 4) 124.

74 Öztan (n 73) 953; Aygün (n 3) 963-964; Aygün (n 4) 125.

75 Hamilin diğer borçlulara karşı başvuru haklarını kullanabilmesi için öncelikle senedi ödenmesi için muhataba (asıl borçlu) ibrazı gerekir. Ödeme için ibraz hakkında detaylı bilgi için bkz Aygün (n 4) 142-143.

76 Domaniç (n 73) 454; Özdemir (n 3) 146; Öztan (n 73) 953; Aygün (n 4) 125.

77 Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 52) 226.

bu işlemlerle de ilgili olarak, TTK m. 768 hükmünde belirlenen *LRA* kuralı uygulanır (TTK m.778/1/j).

Doktrinde *Aygün*, işlemi yapan kişinin işlemi hızla, güvenle ve kolaylıkla yapmasını sağlamak için, protesto ve poliçeden (kıyasen bonodan) doğan hakların kullanılması için gerekli diğer işlemlerin şekli hakkında *LRA*'nın tercih edildiğini belirtmektedir⁷⁸. Zira, *LRA* dışında başka bir hukukun yetkili olması ihtimalinde, bu hukukun aradığı şartlar, işlemin yapıldığı yerde gerçekleşmiyorsa, örneğin, bononun düzenlendiği yer hukuku, protesto çekilmesi için resmî memurun varlığı şartını arıyor, fakat hamilin protesto çekeceği yerde bu işler için resmî memur bulunmuyorsa, şekil yönünden geçerli bir protesto çekilebilmesi mümkün olmayacaktır⁷⁹.

Aynı gerekçelerle, ihbarın gönderildiği yer ile ihbarın alındığı yerin farklı ülkeler olması halinde, ihbarın şekil ve süre bakımından geçerliliğine uygulanacak hukuk olarak ihbarın gönderildiği yer hukukunun tercih edilmesi gerekmektedir. İhbarı gönderen kişinin protestonun ulaşacağı ülkenin kurallarına uyması beklenmemelidir⁸⁰.

Buna karşılık, protestodan muafiyete ilişkin bir kaydın geçerliliği, bononun esasına uygulanacak hukuka (TTK m.770) göre, asıl borçlu (bonoyu düzenleyen kişi) bakımından ödeme yeri hukukuna, her müracaat borçlusu bakımından ise, birbirinden bağımsız olarak **borçlanmanın yapıldığı (imzalandığı) yer** hukukuna göre tayin edilir⁸¹.

Başvurma hakkının kullanılabilmesi için ne tür işlemlerin yapılması gerektiği ve bu işlemlerin zorunlu olup olmadığı, zorunlu ise, bu zorunluluğa uymamanın sonuçları da bononun esas hakkında uygulanacak hukuka (TTK m.770) göre⁸² tespit edilir⁸³.

Protestonun çekilmesi için belirli olan süreler de TTK m. 768'in kapsamında yer almaktadır. **Kanaatimizce senedin ödeme için ibraz süresi hakkında da TTK m. 768 hükmü uygulanmalıdır.** TTK m. 768'de, protesto dışında, bonodan doğan hakların kullanılması veya muhafazasına yarayan diğer işlemlerde, hak düşürücü⁸⁴ sürelerle ilişkin herhangi bir ifade kullanılmamaktadır. Bizim de katıldığımız, bu işlemlerin de yapıldıkları yer kanununun öngördüğü sürelerle tâbi olması gerektiği yönündeki görüş, doktrinde ağırlıklı olarak kabul görmektedir⁸⁵.

Bonodan doğan hakların korunması için kanunun gerekli gördüğü işlemlerin

78 *Aygün* (n 4) 125.

79 *Aygün* (n 4) 125.

80 *Özdemir* (n 3) 147. Aynı yönde *Aygün* (n 4) 125-126.

81 *Aygün* (n 3) 964; *Aygün* (n 4) 130.

82 Bkz. Bölüm II, C.

83 *Kınacıoğlu* (n 94) 255; *Aygün* (n 4) 129; *Aygün* (n 3) 956.

84 Kavram için bkz. *Yılmaz* (n 3) 285-286. Bononun ödenmek için ibrazı sürelerinin de hak düşürücü süre olduğu hakkında bkz. *Öztan* (n 73) 706.

85 Sürelerin *LRA* kuralına tabi tutulmasının daha elverişli olacağı yönünde *Arminjon*'un görüşü hakkında bkz. *Seviğ* (no 40) 250; *Özdemir* (n 3) 146 ff; *Aygün* (n 3) 963-964; *Aygün* (n 4) 125.

öngörülen sürede yapılması durumunda, bonodan doğan hakka bağlı olarak talepte bulunulabilmesi için zamanaşımı⁸⁶ süresi hakkında ise, 5718 sayılı MÖHUK m. 8 hükmü atfıyla, kambiyo ilişkisinin esasına uygulanacak hukuk / bono ile borçlanmanın esasına uygulanacak hukuka ilişkin TTK m. 770 hükmü uygulanmalıdır⁸⁷. Sonuç olarak, poliçe ve bonoda, hamilin asıl borçluya yöneltilecek talep haklarının tabi olduğu zamanaşımı süresi, TTK m.770/f.1'e **ödeme yeri hukukuna göre** tespit edilir⁸⁸. Uyuşmazlık konusu senette, ödeme yeri ve senedin düzenlendiği yer belirtilmemişse TTK m. 777/f.3 ve TTK m. 777/f.4 hükümlerinden faydalanılır. TTK m. 777/f.3 hükmü uyarınca senette ödeme yerinin gösterilmemiş olması halinde "düzenleme yeri" (bononun tanzim ve imza edildiği yer), "ödeme yeri" olarak kabul edilir. Düzenlendiği yer gösterilmeyen bono, düzenleyeninin adının yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır (TTK m. 777/f.4).

B. Hamilin Diğer Borçlulara Karşı Başvurma Hakkını Kullanmasına İlişkin Sürelere Uygulanacak Hukuk

TTK m.769 hükmüne göre, başvurma hakkının kullanılması için uyulması gereken süreler (hak düşürücü süre⁸⁹), "bütün borçlular hakkında", **bononun düzenlendiği yerde** (düzenleyeninin borçlanmasını imzaladığı yer) geçerli olan hukuka göre belirlenir.

Bononun ödeme için usulüne uygun bir biçimde ibrazından sonra bonoda kayıtlı bedelin asıl borçlu (keşideci) tarafından kısmen veya tamamen ödenmemesi üzerine, **hamil** (alacaklı), gerekli maddi ve şekli koşulları yerine getirmek şartıyla bonoda imzası bulunan ve tedavül zincirinde kendisinden önce gelen borçlulara karşı başvurma hakkı kazanır⁹⁰. Başvurma hakkı, bonodan dolayı sorumluluk altına girmiş keşideci dışında diğer borçlulara karşı yöneltilebilecek "kambiyo senedine bağlı ve özgü" bir talep hakkıdır⁹¹.

Birden fazla borçlunun olduğu durumlarda, bono hamilinin (alacaklının) her bir borçlu için hangi müracaat süresinden yararlanabileceğini hesaplaması güçlükle arz edeceğinden, bütün borçlulara müracaat süresi, tek bir hukuka (senedin düzenlendiği yer hukuku) tabi tutulmuştur⁹².

Görüldüğü üzere, TTK m. 769'da yer alan "başvuru hakları" kavramı, alacaklının, **asıl borçlu (bonoda senedi tanzim ve imza eden keşideci)** hariç olmak üzere, bonodan

86 Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 52) 250, 252, 254; Kendigelen and Kırca (n 52) 262.

87 Çekler hakkında aynı yönde tespitler için bkz. Yılmaz (n 3) 287; Aygün (n 3) 968-969.

88 Öztan (n 73) 948; Özdemir (n 3) 83; Aygün (n 4) 128; Yılmaz (n 3) 287. Çekler hakkında aynı yönde tespitler için bkz. Aygün (n 3) 967.

89 Yılmaz (n 3) 285 ff.

90 Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 52) 218; Kendigelen and Kırca (n 52) 260.

91 Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 52) 218.

92 Bu birleştirici kuralın isabetli olduğu hakkında bkz. Öztan (n 73) 948; Seviğ (n 40) 250. Sürelerin *LRA* kuralına tabi tutulmasının daha elverişli olacağı yönünde *Arminjon*'un görüşü hakkında bkz. Seviğ (n 40) 249-250.

dolayı sorumluluk altına girmiş bütün borçlulara karşı yöneltebileceği talep haklarını ifade eder. Dolayısıyla, burada söz konusu olan süreler, TTK m.768'nin kapsamında yer alan bononun asıl borçluya (keşideci) ibrazı ve gerektiğinde protesto çekilmesi için öngörülen süreler değildir, onlarla karıştırılmamalıdır⁹³. Doktrinde *Aygün*, TTK m. 769'a karşılık gelen Cenevre Konvansiyonu'nun 5. maddesinde, başvuru haklarının kullanılması için gerekli olan sürelerin anlamı ve içeriğinin her türlü tereddüdü ortadan kaldıracak şekilde hükme bağlanmış olduğunu, bu sürelerin asıl borçlu dışındaki borçlulara yöneltilen talep haklarına ilişkin süreler olduğunu ve bu sürelerle zaman aşımı sürelerinin de dâhil olduğunu ifade etmektedir⁹⁴. Doktrinde *Aygün*'e göre, **asıl borçluya yöneltilen talep hakkı dışında kalan taleplere ilişkin zaman aşımı süreleri**, her bir taahhüdün imzalandığı yer hukukuna değil, özel kanunlar ihtilafı kuralı olan **TTK m. 769'a göre, bononun düzenlendiği yer hukukuna tâbi** olacaktır⁹⁵. Buna karşılık, asıl borçluya yöneltilen talep haklarının tabi olduğu zaman aşımı süresi, özel kanunlar ihtilafı kuralı olan TTK m. 770'e göre tespit edilecektir. Kanaatimizce, zaman aşımı süreleri konusunda TTK m. 770 hükmünden ayrılmaya gerek yoktur⁹⁶, zira başvuru hakkının zaman aşımına uğraması için öncelikle müracaat hakkının doğması gerekmektedir⁹⁷; ancak TTK m. 770'in bu durumda uygulanmasının muhtemel sonucu olarak, taahhüdün imzaladığı yer kanununa dayanılarak (TTK m.770/f.2) süresi içinde kendisine müracaat olunan bir müracaat borçlusunun, kendinden önce gelenlere başvurabilme imkânı, bu kişilerin taahhütlerini imzaladıkları yerde daha kısa müracaat sürelerinin uygulanması sebebiyle ortadan kalkabileceğinden⁹⁸, bu yönde birleştirici bir kuralın uygulanması makul görünmektedir.

C. Bono ile Borçlanmanın Esasına Uygulanacak Hukuk

Yabancılık unsuru taşıyan ve hâkim tarafından kambiyo senetlerinin müşterek özelliklerini taşıdığı için kambiyo senedi ve bono olarak vasıflandırılan senette, bono ile borçlanmanın esasına başka bir ifadeyle kambiyo taahhütlerinin hüküm ve sonuçlarına uygulanacak hukuk, TTK m. 770 hükmü uyarınca belirlenir.

Bono ile borçlanmanın hüküm ve sonuçlarına uygulanacak hukuk kapsamında yer alan konulara örnek olarak, bono borçlusunun sorumluluğunun türü ve kapsamı,

93 Öztan (n 73) 948.

94 Aygün (n 4) 126. Doktrinde, zaman aşımı sürelerinin durmasına veya kesilmesine ilişkin sebeplerin tespiti, Cenevre Konvansiyonu'nun II numaralı ekinin 17. maddesine göre, âkit devletlere bırakıldığı, bu nedenle, poliçe ve bonoda zaman aşımı sürelerinin durması veya kesilmesine ilişkin yabancı unsurlu uyumsuzluklarda *lex fori*'nin hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmektedir (Aygün (n 4) 128; Naci Kınacıoğlu, *Kıymetli Evrak Hukuku* (5th edn, Nobel Yayıncılık 1999), s. 255; Öztan (n 73) 949).

95 Seviğ (n 40) 256; Domaniç (n 73) 455; Nomer (n 13) 222-223; Tekinalp (n 23) 111-112; Aygün (n 4) 127-128; Öztan (n 73) 948. Aynı yönde Yargıtay 11. HD 3552/4774 sayılı, 15.06.11990 tarihli kararı hakkında bkz. Gönen Eriş, Açıklamalı İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku (5th edn, 2004) 459 vd.

96 Aynı yönde, Yılmaz (n 3) 286-287; .

97 Yaşar Karayalçın, *Ticaret Hukuku, III Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri)* (Ankara 1970) 303 not 75; Yılmaz (n 3) 286-287.

98 Tespit için bkz. Öztan (n 73) 947-948; Aygün (n 4) 128-129.

def'ilerin ileri sürülüp sürülemediği⁹⁹, bono ile borç altına giren şahısların bonoda bazı kayıtlara (örneğin faiz şartı) yer verip veremeyecekleri¹⁰⁰, **bonodan doğan hakların korunması ve kullanılması için protesto çekmek gibi bazı işlemler yapılması gerekip gerekmediği, gerekli ise, yapılmadığı takdirde sonuçları, protestodan muafiyet kaydının geçerliliği**, iyi niyetle senedin iktisabı, senedin zilyetliğinin devri, **bononun şekil eksikliği dışında ne gibi nedenlerle iptalinin veya butlanının talep olunabileceği** gibi bono borçlusunun sorumluluğunu ilgilendiren tüm hususlar gösterilebilir¹⁰¹.

Bir bonoyu düzenleyen kimsenin borçlanmalarından doğan sonuçlar, **ödeme yeri hukukuna tabidir** (TTK m. 770/f.1, TTK m. 778/f.1-j). TTK m. 777/f.3 hükmü uyarınca senette ödeme yerinin gösterilmemiş olması halinde “düzenleme yeri” (bononun tanzim ve imza edildiği yer), “ödeme yeri” olarak kabul edilir.

Bonodaki diğer borçluların borçlanmalarının hüküm ve sonuçlarına uygulanacak hukuk, bu borçlanmalar hangi devlette imza edilmiş ise (taahhütlerin imza yeri) o devletin hukukudur (TTK m. 770/f.2, TTK m. 778/f.1-j)¹⁰².

TTK'nın 770/f.1 ve f.2 hükümlerinde, Cenevre Konvansiyonları sisteminde kambiyo senetlerine uygulanacak hukuk bakımından ikili bağlama kuralı kabul edilmiştir (Konvansiyon m.4); bono borçlusunun taahhüdünden doğan sonuçlar, ödeme yeri hukukuna tabi tutularak “taahhütlerin birliği”, diğer borçluların taahhütlerinin sonuçları ise her bir taahhüt imza yeri hukukuna tabi tutulduğundan “taahhütlerin bağımsızlığı” esası benimsenmiştir¹⁰³.

Bir bonoyu düzenleyen kimsenin (asıl borçlu) borçlanmalarından doğan hüküm ve sonuçlar, ödeme yeri hukukuna tabidir (TTK m. 770/f.1, TTK m. 778/f.1-j). Türk kambiyo hukukunda uyuşmazlık konusu bonoda, ödeme yeri belirtilmemişse, ödeme yerinin tespitine ilişkin yasal düzenleme şu şekildedir: “*Açıklık bulunmadığı takdirde, senedin düzenlendiği yer ödeme yeri ve aynı zamanda düzenleyenin yerleşim yeri kabul edilir* (TTK m.777/f.3)”; “*Düzenlendiği yer gösterilmeyen bono, düzenleyenin adının yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır* (TTK m. 777/f.4)”. Bu kapsamda, bonoyu tanzim eden şahsın yükümlülükleri, aleyhine açılacak davanın zamanaşımı süresi, zamanaşımına rağmen sebepsiz zenginleşmeleri dolayısıyla takip edilip edilmeyecekleri, sorumlu oldukları gecikme faiz oranlarının tespiti gibi konular ödeme yeri hukukuna göre belirlenecektir¹⁰⁴. Bağlama noktası olarak “ödeme yeri”,

99 Seviğ (n 40) 251; Aygün (n 4) 129-130.

100 Seviğ (n 40) 252-253; Aygün (n 4) 130.

101 Kınacıoğlu (n 94) 255; Aygün (n 4) 129; Aygün (n 3) 956.

102 Özdemir (n 3) 81, dn. 55.

103 Aygün (n 4) 130; Altıparmak (n 4) 27. Doktrinde, TTK m. 770 hükmünün emredici nitelikte olmadığı ve tarafların kambiyo taahhütlerinin hükümlerine uygulanacak hukuku kendi aralarında kararlaştırmalarının mümkün olduğu, bunun ispatlanması gerektiği, iyi niyetli hamilin korunacağı belirtilmektedir (Özcan (n 73) 963; Domaniç (n 73) 455).

104 Özdemir (n 3) 83.

kural olarak, *lex fori*'ye göre tespit edilecektir¹⁰⁵. Uyuşmazlık konusu senette, ödeme yeri ve senedin düzenlendiği yer belirtilmemişse TTK m. 777/f.3 ve TTK m. 777/f.4 hükümlerinden faydalanılır. O halde TTK m. 770/f.1 hükmünün uygulanması neticesinde, bonoyu düzenleyen kimsenin borçlanmalarından doğan hukuki sonuçlar hakkında ödeme yeri, ödeme yeri gösterilmemişse, senedin düzenlendiği yer (bononun tanzim ve imza edildiği yer, keşide yeri), düzenleyenin adının yanında yazılı olan yer, ödeme yeri ve düzenleyenin yerleşim yeri olarak kabul edilir ve uygulanacak hukuk olarak karşımıza çıkar. Türk hukukunda bonoda bulunması zorunlu unsurlardan sayılan “ödeme yeri” nin belirtilmesinin zorunlu olup olmadığı ve bu yerin ne şekilde tespit edileceği ise, bononun şeklen geçerliliğine ilişkin bir mesele olup, TTK m. 767/f.1 uyarınca, taahhüdün yapıldığı yer (*LRA*, bononun tanzim ve imza edildiği yer, keşide yeri) hukukuna göre tespit edilir¹⁰⁶.

Bonoda (asıl borçlu dışında) diğer borçluların borçlanmalarının hüküm ve sonuçlarına uygulanacak hukuk olarak, yine imzaların istiklali prensibinin bir yansıması olarak, “**borçlanmaların yapıldığı yer (taahhütlerin imzalandığı yer) hukuku**”nun uygulanması kabul edilmiştir¹⁰⁷ (TTK m. 770/f.2). Türk mahkemesinde açılan davada, bonoda borçlanmanın yapıldığı yer (imza yeri) yabancı bir devlet ise Türk hâkimi tüm bu hususlar hakkında da imza yeri olan yabancı devlet hukukunu uygulayarak karar vermek zorundadır. Ancak bazı hallerde imzaların (taahhütlerin) bağımsızlığı ilkesinin uygulanmaması gerektiği kabul edilmektedir. Örneğin, senet üzerinde bulunan kayıtların yorumunda, bu kayıtların yazıldığı yer hukukuna göre yorumlanmasının uygun olduğu, sonraki tüm borçlular açısından taahhütte buldukları yer hukukuna göre yorumlanmasının uygun olmadığı savunulmaktadır¹⁰⁸.

D. Bono ile Ödemeye Uygulanacak Hukuk

Cenevre Konvansiyonu'nun, kanunlar ihtilafı düzenlemelerinde, kambiyo senetlerinin ödenmesine uygulanacak hukukun (ödeme için ibraz¹⁰⁹, ödeme zamanı, ödeme yapılacak yabancı para cinsinin belirlenmesi hakkında yetkili hukuk¹¹⁰)¹¹¹ düzenlenmemiş olmasına karşın, TTK m. 768, TTK m. 771 ve TTK m.772 hükümlerinde bu hususların düzenlenmiş olması olumludur. Vade geldiğinde ödeme,

105 Aygün (n 4) 132.

106 Aynı yönde, Özdemir (n 3) 88; Aygün (n 4) 133.

107 Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 52) 350; Özdemir (n 3) 89-90; Aygün (n 4) 129-130; Altıparmak (n 4) 25-27. Bonoyu tanzim edenin, cirantaların ve diğer borçluların taahhütleri yönünden ayrıntılı inceleme ve örnekler için bkz. Aygün (n 4) 134-137.

108 Seviğ (n 40) 253.

109 Bu konuda bkz. Bölüm II, A.

110 Ayrıntılı bilgi için bkz. Aygün (n 4) 145-146.

Yabancı para birimi üzerinden kambiyo taahhüdünde bulunulup bulunulamayacağı bu hükmün uygulama alanına girmez, TTK m. 767 hükmü kapsamında, şekle ilişkin bir meseledir. Bu konuda bkz. Bölüm II, E .1. Şekil Bakımından Geçerlilik.

111 Aygün (n 4) 142.

özellikle **vadenin geldiği günün ve ödeme tarihinin hesaplanması**, bedeli yabancı bir ülke parasıyla gösterilmiş bonoda yazan bedelin ödenmesi, “bono bedeli hangi ülkede ödenmesi gerekiyorsa (**ödeme yeri**)” o ülkedeki hukuka göre belirlenir (TTK m. 772)¹¹². Kısmi ödeme ve hamilin kısmi ödemeyi kabul yükümlülüğü açısından da, ödeme yeri hukuku uygulanacaktır (TTK m. 771; Cenevre Konvansiyonu m. 7)¹¹³. Buna karşın, “vade”¹¹⁴nin senette yazmasının zorunlu bir unsur olup olmadığı, vadenin nasıl tespit edileceği, bu şartlara aykırılık halinde ne olacağı gibi hususlar, bononun şeklen geçerliliğine ilişkin konular olup, TTK m. 767/f.1 uyarınca, taahhüdün yapıldığı yer (*LRA*, asıl borçlunun bonoyu tanzim ettiği, taahhüdünü yaptığı ve imza ettiği yer, keşide yeri) hukukuna göre tayin edilecektir¹¹⁵.

Cenevre Konvansiyonu’nun, kanunlar ihtilafı düzenlemelerinde, hamilin yükümlülüklerine uygulanacak hukuk da düzenlenmemiştir. TTK m. 774 hükmünde bu konunun da düzenlenmiş olması olumludur. TTK m. 774 hükmüne göre, bir **bono hamilinin (alacaklının)**, **senedin düzenlenmesine sebep olan alacağı iktisap edip edemeyeceğini, senedin düzenlendiği yerdeki hukuk (keşide yeri)** belirler.

E. Bononun Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk

1. Şekil Bakımından Geçerlilik

a. İmza Yeri Hukuku

6102 sayılı TTK’da yer alan bononun şekline uygulanacak hukuku gösteren kanunlar ihtilafı kuralı olan TTK m. 767 hükmünden hareketle bononun şeklen geçerliliği hakkında uygulanması gereken maddi hukuk kuralları tespit edilmelidir. Ancak öncelikle, bononun şekil kapsamına giren hususların belirlenmesinde fayda vardır. Kambiyo taahhüdünün şekliyle kastedilen, keşideci veya senet üzerine imza atan diğer şahısların taahhütlerinin geçerli olması için bulunması gereken unsurlardır¹¹⁶. Kambiyo senetlerinin içermesi gereken zorunlu unsurlar ile alternatif zorunlu unsurların neler

112 Özdemir (n 3) 122; Aygün (n 4) 143. Ayrıca “II- Sürelerin Hesabı” hakkında bkz. TTK m.706-707. Ayrıntılı bilgi için bkz Aygün (n 4) 143-146. “II - Sürelerin hesabı 1. Genel olarak MADDE 706- (1) Düzenlenme gününden veya görüldükten bir veya birkaç ay sonra ödenmek üzere düzenlenen bir poliçenin vadesi, ödemenin yapılması gereken ayın o günün karşılığı olan gününde gelmiş olur. Karşılığı olan gün bulunmadığı takdirde vade o ayın son günü gelmiş olur. (2) Bir poliçe, düzenlenme gününden veya görüldükten bir buçuk ay veya birkaç ay veya yarım ay sonra ödenmek üzere düzenlendiği takdirde, ilk önce tam aylar hesap edilir. (3) Vade olarak bir ayın başı, ortası veya sonu gösterilmişse, bunlardan ayın birinci, onbeşinci ve sonuncu günleri anlaşılır. (4) “Sekiz gün” veya “onbeş gün” ibarelerinden bir veya iki hafta değil, gerçek olarak sekiz veya onbeş günlük bir süre anlaşılır. (5) “Yarım ay” ibaresi onbeş günlük bir süreyi ifade eder. 2. Takvimlerin çatışması MADDE 707- (1) Belirli bir günde ödenecek bir poliçenin düzenlenme yeri ile ödeme yeri arasında takvim farkı bulunduğu takdirde, vade, ödeme yerinin takvimine göre belirlenmiş sayılır. (2) Takvimleri farklı olan iki yer arasında düzenlenen bir poliçe, düzenlenme gününden belirli bir süre sonra ödenecekse, düzenlenme günü, ödeme yerindeki takvim gününe dönüşür. (3) Poliçelerin ibraz sürelerinin hesabında da birinci ve ikinci fıkraya hükümleri uygulanır. (4) Poliçedeki bir kayıttan veya poliçenin içeriğinden, amacın başka olduğu anlaşılırsa, bu madde hükümleri uygulanmaz”.

113 Özdemir (n 3) 133; Aygün (n 4) 146-148.

114 TTK m. 777 (2) uyarınca, “Vadesi gösterilmemiş olan bono, görüldüğünde ödenmesi şart olan bir bono sayılır”.

115 Aynı yönde, Aygün (n 4) 143.

116 Aygün (n 4) 117.

olduğu, senede ihtiyari kayıtlar konulmasının mümkün olup olmadığı, senedin dili, ne şekilde yazılacağı, senedin birden çok nüsha halinde yazılmasının mümkün olup olmadığı, ciro, aval veya kabul gibi işlemlerin geçerli olması için gerekli unsurların neler olduğu, kabul beyanının sözlü olarak ileri sürülüp sürülemeyeceği, beyaz cironun mümkün olup olmadığı gibi meseleler şekil kapsamında değerlendirilmelidir¹¹⁷. Ancak, şekil görünümde olmakla birlikte, esasa ilişkin sonuçlar doğuran, taahhütte bulunan kişinin sorumluluğunun kapsamını belirleyen ve herkese karşı ileri sürülebilecek olan, örneğin, keşideci veya hamilin senet üzerine yazdığı, “ciro edilemez/emre değildir(menfi emre kaydı)”, “garantisiz” veya “emre” gibi kayıtların geçerli olup olmadığı, esasa uygulanacak hukuka göre değerlendirilmelidir¹¹⁸.

Bononun şekil bakımından geçerliliğine ilişkin yukarıda belirtilen hususlarda bir uyumsuzluk çıkarsa, öncelikle, TTK m. 767/f. 1 hükmü uygulanmalıdır. **TTK m. 767/f.1’e göre, bono ile yapılan borçlanmaların şekli, borçlanmaların imzalandığı devletin hukukuna (lex loci actus) tabidir.** İmza yeri, bağlama noktasının vasıflandırılması, hâkimin hukuku olan *lex fori*’ye göre yapılmalıdır¹¹⁹. Doktrinde, taahhüdün geçerliliği muhatabın onu kabul etmesi şartına bağlı olmadığından, işlem yeri olarak taahhüdün verildiği/imzanın atıldığı yerin esas alınması gerektiği kabul edilmektedir¹²⁰. TTK m. 767/ f. 1 çerçevesinde, kabulün yapıldığı yer hukuku, sadece kabul işleminin şekil bakımından geçerliliğine uygulanacak hükümlerin belirlenmesinde esas alınabilir¹²¹; ciroların ya da avalin şeklen geçerliliği bakımından ise, cironun veya avalin yapıldığı (imzalandığı) yer hukuku uygulanacaktır¹²². Görüldüğü üzere, bono açısından şekle uygulanacak hukuk için *LRA-Locus Regit Actum* kuralı benimsenmiş, MÖHUK m. 7’den farklı olarak, alternatif olarak *lex causae*’nin uygulanması benimsenmemiştir¹²³. Bu durumda, bonoya ilişkin bir borçlanmanın şekil açısından geçerli olabilmesi için, “imza yeri hukuku”¹²⁴nun öngördüğü şekil şartlarına uygun olması gerekir.

b. Türk hukuku

LRA ilkesine sıkı sıkıya bağlanmanın getirdiği sıkıntıları aşmak için, Cenevre Konvansiyonuna paralel bir şekilde TTK m. 767/f.3 hükmünde -LRA’ya istisna-tamamlayıcı bir kural getirilmiş ve tamamlayıcı kuralda vatandaşlık (milli

117 Hatice Özdemir, ‘Kambiyo Taahhütlerinin Şekil Bakımından Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk’, (Nihal Uluocak’a Armağan İstanbul Üniversitesi Yayınları1999) 261 275.

118 Özdemir (n 117) 276.

119 Aygün (n 4) 119.

120 Özdemir (n 117) 263.

121 *ibid* 263.

122 Ciroların veya avalin veya kabulün yanında imza yerinin yazmadığı durumlarda, imza yerinin tespitine ilişkin görüşler için bkz. Aygün (n 4) 120. Doktrinde bizim de katıldığımız şekilde Aygün, hâkimin ciro, kabul veya avalde yer alan tüm unsurlardan hareket edip araştırma yapması ve imza yerini tespit etmesi gerektiği görüşündedir (Aygün (n 4) 120).

123 Aygün (n 4) 117-118.

124 İmza yerinin, imzanın atıldığı yer mi senedin hamile teslim ettiği, hamilin senedi kabul ettiği yer mi olduğu konusunda açıklamalar için bkz. Aygün (n 4) 118 ff.

hukuk) kriteri kabul edilmiştir¹²⁵. Ancak, bir Türk vatandaşının, yabancı bir devlette bono ile borçlanması, Türk hukukunun gösterdiği şekle uygun ise, Türkiye’de başka bir Türk vatandaşına karşı geçerli olarak hüküm ifade eder (TTK m.767/f.3). TTK m.767/f.3 hükmünün uygulanabilmesi için, işlemin her iki tarafının da Türk vatandaşı olması gerekir¹²⁶. Bu durumda, borçlanma şekil açısından *LRA* kuralına uygun olmasa dahi, Türk hukukunun aradığı şekil şartlarını taşıyorsa, Türkiye’de şeklen geçerli bir bono olarak hüküm ifade edecektir¹²⁷. Borçlanma doğrudan bir Türk vatandaşı tarafından diğer bir Türk vatandaşına yapılsa dahi, bononun sonradan bir Türk vatandaşına ciro edilmesi halinde de bu kural uygulanır¹²⁸. Bu kural tek yanlı bir kuraldır. Başka bir ifadeyle, aynı devlet vatandaşı iki kişi örneğin iki KKTC vatandaşı arasında bu kural uygulanamaz. Bononun mutlaka imza yeri hukukunun aradığı şekil şartlarını taşıması gerekir.

Cenevre Konvansiyonu’nun 2.maddesinin 3.fikrasında ifadesini bulan bu hüküm eleştirilmiş¹²⁹, ancak yine de tamamlayıcı bir kural olarak uygulanmasının –kanaatimizce de haklı olarak- yerinde olduğu sonucuna varılmıştır¹³⁰. Doktrinde ifade edildiği üzere, günümüze kadar kural tek yanlı olarak uygulanmaya¹³¹ devam etmiş, TTK m. 767/f.1’de öngörülen *LRA* kuralının emredici nitelik taşımasından ötürü, bu kuralın istisnasını oluşturan 767/f.3 hükmü açısından, tek yanlı kuralların iki yanlı olarak yorumlanması yönündeki eğilimin uygulanamayacağı, hükmün kesin ve açık ifadesi karşısında, hükme genişletici bir yorum getirilmemesi, hükmün dar yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir¹³². Bu görüşe göre, *LRA* kuralı emredici olmasaydı, 767/f.3 hükmü aynı devlet vatandaşlığına sahip yabancılar açısından da uygulanabilirdi¹³³. Doktrinde, *Erkan*¹³⁴, TTK m. 767/f.3 hükmünde yer alan tamamlayıcı kuralın 21. yüzyıldaki ihtiyaçlara cevap vermediğini, yeterince kapsayıcı olmadığını; bu itibarla, hükmün tüzel kişiler bakımından uygulanıp uygulanmayacağı, Türk vatandaşı olmayan TVK m.28 hükmünde belirtilen mavi kartlılar ve uzun yıllardır Türkiye’de yaşayan yabancıların bu hükmün koruması kapsamına alınmasının gerekli olup olmadığı, yerleşim yeri Türkiye’de olmayan Türk vatandaşlarının bu hükmün korumasından istifade edip edemeyeceği gibi konuların geniş kapsamlı bir tamamlayıcı kural olarak düzenlenmesi gerektiğini ifade etmekte ve ilaveten, kambiyo senetlerinin tedavül güvenliği ihtiyacına da binaen, vatandaşlık

125 Altıparmak (n 4) 27; Erkan (n 3) 755.

126 Özdemir (n 117) 271; Aygün (n 4) 122; Aygün (n 3) 953-954..

127 Aygün (n 3) 953.

128 M. N. Devres, ‘Ticari Senetlerde Kanunlar İhtilafı’ (1936) (13) Adliye Ceridesi, 784 793; Özdemir (n 117) 272; Aygün (n 4) 123; Aygün (n 3) 954; Öztan (n 73) 962.

129 Eleştiriler hakkında bkz. Özdemir (n 117) 274; Öztan (n 73) 962; Aygün (n 4) 124; Erkan (n 3) 759 ff.

130 Özdemir (n 3) 274; Aygün (n 4) 124; Erkan (n 3) 761.

131 Seviğ (n 40) 248; Özdemir (n 117) 272; Aygün (n 4) 122-123; Aygün (n 3) 953. Bu konuda ayrıca bkz. Yargıtay 11 HD, 10.6.1976, 3063/3106 (www.kazanci.com).

132 Devres (n 128) 248; Özdemir (n 117) 271; Aygün (n 4) 122; Aygün (n 3) 953-954.

133 Seviğ (n 40) 248.

134 TTK m. 767/f.3 hükmünde yer alan tamamlayıcı kuralın 21. yüzyıldaki ihtiyaçlara cevap verip vermediği ve yeterince kapsayıcı olup olmadığı hakkında değerlendirme ve bu konuda yasal değişiklik önerisi hakkında bkz. Erkan (n 3) 751-768.

unsurundan bağımsız olarak, Birleşik Krallığın düzenlemesine paralel olarak, “*Türkiye dışında düzenlenen ve düzenleme yeri hukukuna göre şeklen geçerli olmayan bir poliçe, şekil açısından Türk hukukuna uygun ise, bu poliçe, ödemenin sağlanmasını gerçekleştirmek için Türkiye’de geçerli olarak kabul edilir*” şeklinde yasal değişiklik önerisi getirmektedir¹³⁵. Bu yasal değişiklik önerisi ile vatandaşlık, yerleşim yeri, mutad mesken, düzenleme yeri hukukundan bağımsız olarak, LRA’ya göre geçersiz ancak şekil açısından Türk hukukuna uygun olan poliçe mukabilinde Türkiye’de ödemenin sağlanması mümkün hale gelmektedir. Buna göre, Birleşik Krallık hukukundaki gibi, LRA kuralına göre şeklen geçersiz olan bir poliçeye sahip olan bir hamil, elindeki poliçe Türk hukukunun şekil şartlarına uyuyor ve hamilin Türkiye’de lehbara veya cirantaya müracaat hakkı var ise, Türkiye’ye gelerek ödeme için talepte bulunabilecektir¹³⁶. Kanaatimizce de, Türk hukukunda da kambiyo senetlerinin tedavül kabiliyetini arttıracak, böylesine geniş kapsamlı koruma sağlanmasına yönelik değişiklik önerisi kabul edilebilir niteliktedir.

Zira, sadece ödeme yerinin Türkiye olması halinde, düzenleme yeri hukukuna göre geçersiz olan taahhüdün Türk hukukunun aradığı şekil koşullarını sağlıyor olması durumunda geçerli kabul edileceği yönünde 767/f.3 hükmünde yapılması önerilen tek yanlı bir yasal değişiklik önerisinden daha kapsayıcı bir düzenleme çekin geçerlilik şekline ilişkin TTK m. 820/f.1 hükmünde yer almaktadır. Çekin geçerlilik şekline ilişkin “*TTK madde 820- (1) Çeke ait borçlanmaların şekli, bu borçlanmaların imza edilmiş olduğu ülkenin hukukuna göre belirlenir. Bununla beraber, ödeme yeri hukukunun öngördüğü şekle uyulması yeterlidir*” hükmünü havidir. Bononun şeklen geçerliliğine uygulanacak hukuku LRA kuralına tabi tutan TTK m. 767/f.1 hükmünden farklı olarak, TTK m. 820/f.1 hükmünün 2.cümlesinde, iki yanlı bir kural olarak, ödeme yeri hukuku, şekle uygulanacak alternatif hukuk olarak kabul edilmektedir. Ancak yine de, TTK madde 820 hükmünün 2.fıkrasında, ödeme yeri hukukunun da aradığı şekil şartlarının gerçekleşmemesi ihtimalinde, uygulanacak LRA kuralını tamamlayıcı TTK m. 767/f.2 ve 767/f.3 hükümleri korunmaktadır. Çekin geçerliliğine uygulanacak hukuka ilişkin olarak LRA’ya alternatif olarak ödeme yeri hukukunun da kabul edilmiş olması, çekin bir ödeme aracı olmasından kaynaklandığı düşünülebilirse de, kambiyo senetlerinin tümü bakımından yeknesak bir düzenlemeye ihtiyaç bulunduğu ortadadır. Bononun da tedavül kabiliyetini mümkün olduğunca artırma amacına yönelik olarak, bononun şekline uygulanacak hukuk konusunda yapılacak değişikliğin, kanaatimizce, TTK m. 767/f.1 hükmünde yapılması da düşünülebilir ve TTK m. 820/f.1 hükmündeki gibi, LRA’ya alternatif olarak ödeme yeri hukukunun aradığı şekil koşullarını taşıyan bonolar da geçerli kabul edilebilir. Yaptığımız yasal değişiklik önerisi ile 767/f.3 kuralı tamamlayıcı bir kural olmaktan çıkarılmakta, LRA’ya alternatif bir kural olarak, ödeme yeri hukuku kabul edilmektedir. Tüm taahhütlerin geçerliliği, ödeme yeri hukukuna tabi tutularak, taahhütlerin birliği esası alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır.

135 Erkan (n 3) 768.

136 Erkan (n 3) 767.

Bu durumda, kanaatimizce TTK m. 767/f.3 hükmünün uygulanma kabiliyeti kalmadığından, kaldırılması düşünülebilir. Fakat bononun ödeme yeri hukukunun aradığı şekil şartlarına uygun olmadığında uygulama alanı bulabilecek, LRA'yı tamamlayıcı kural olarak getirilen, imza yeri hukukuna göre geçersiz olan önceki taahhüdün ve sonraki taahhüdün sonraki taahhüdün imzalandığı ülke hukukuna göre geçerli olması halinde geçerli kabul edilmesi kuralı aynen korunmalıdır.

c. “Taahhütlerin Bağımsızlığı”: Sonraki Taahhüdün Yapıldığı Yer Hukuku

LRA kuralına göre bononun şeklen geçerli olup olmadığı yönünde tespiti yapılırken, TTK m. 767/f. 3 hükmünde olduğu gibi, TTK m.767/f.2 hükmünde yer alan tamamlayıcı kurallar¹³⁷ ile bononun mümkün olduğunca şeklen geçerli kılınması (*favor negotii*) amaçlanmaktadır. TTK m. 767/f.2 hükmü uyarınca, “*Bir poliçeye (TTK m. 778/1/j atfıyla bonoya) ilişkin borçlanma, yapıldığı ülkenin hukuku uyarınca şekil bakımından geçerli olmamakla beraber, aynı poliçeye ilişkin sonraki bir borçlanmanın yapıldığı ülke hukukunca geçerli bulunursa, ilk borçlanmanın şekil bakımından geçerli olmayışı, sonraki borçlanmanın geçerliliğini etkilemez*”. **Bu kapsamda, sonradan yapılan taahhüdün şeklen geçerli olması için hem bu taahhüdün yapıldığı yer hukukuna göre geçerli olması hem de LRA göre geçersiz olan önceki taahhüdün, sonraki taahhüdün yapıldığı yer hukukuna göre geçerli olması gerekmektedir**¹³⁸. TTK'nın m. 767/f.1 hükmü gibi, fakat özellikle TTK m. 767/f.2 hükmü, Cenevre Konvansiyonları sisteminde ve dolaylı olarak Cenevre Konvansiyonu sistemini benimsenmiş olan Türk hukukunda, “imzaların (taahhütlerin) bağımsızlığı” ilkesinin kanunlar ihtilafı kurallarına bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır¹³⁹. Çeşitli açılardan eleştirilen Cenevre Konvansiyonunun m.3/f.2'de yer alan ve TTK m. 767/ f.2'ye karşılık gelen bu hüküm, hamilin (alacaklının) senetten doğan haklarını yöneltebileceği kişinin, LRA'ya geçersiz olan taahhüdünü, alternatif olarak, işlem güvenliği amacıyla (*favor negotii*), sonraki taahhüdün yapıldığı devlet hukukuna göre geçerli olması durumunda, geçerli kabul etmekte, dolayısıyla hamilin menfaatlerini koruyup, kambiyo senedinin tedavül kabiliyetini ve güvenliğini arttırdığından, -kanaatimizce de haklı olarak- yerinde bir düzenleme olarak kabul edilmektedir¹⁴⁰.

d. Şekle Uygulanacak Hukukun Türk Hukuku Olması Halinde

Bonodan doğan uyuşmazlık için Türk hukukunun uygulanması sonucuna ulaşıldığında, bu bononun geçerli olup olmadığı hakkında 6102 sayılı TTK hükümlerine bakılmalıdır. 6102 sayılı TTK'da Üçüncü Kitap kıymetli evrak hukukuna özgülenmiştir. 6102 sayılı TTK m. 645 “*Kıymetli evrak öyle senetlerdir ki, bunların*

137 Özdemir (n 117) 263; Aygün (n 4) 121 ff.

138 Özdemir (n 117) 268 ff; Aygün (n 4) 121.

139 Aygün (n 4) 117-118; Altıparmak (n 4) 25.

140 Özdemir (n 117) 268 ff; Aygün (n 4) 122.

ierdeki hak, senetten ayrı olarak ileri sürülemediği gibi başkalarına da devredilemez” hükmü ile kıymetli evrak kavramı tanımlanmıştır.

6102 sayılı TTK’da kıymetli evraka ilişkin Üçüncü Kitap “Dördüncü Bölüm” kambiyo senetlerine özgülenmiştir. Bu bölüm hükümlerinden TTK m. 671-775 arasında poliçe ayrıntılı olarak düzenlenmektedir. Bono (Emre Yazılı Senet) ise poliçenin ardından m. 776-779 hükümleri arasında ele alınmış; uygulamada poliçeden daha sık kullanılmasına rağmen poliçeye nazaran oldukça kısa düzenlemiştir. Buna karşılık TTK m. 778 hükmü, niteliğine aykırı düşmedikçe poliçeye ilişkin bazı hükümlerin bonoya da uygulanacağını belirtmiştir¹⁴¹.

Türk hukukuna göre bir bononun şeklen geçerliliği, TTK m. 776 ve m. 777 hükümlerinden hareketle belirlenmektedir. TTK m. 776 hükmü¹⁴², geçerli bir bononun taşınması gereken unsurları açıkça belirtmektedir. Poliçedeki şekil şartlarına paralel olarak, bononun şekil şartları TTK m. 776’da unsurlar başlığı altında düzenlenmiştir. Bonoda bulunması gereken unsurlar; (1) “Bono” veya “emre yazılı senet” kelimesi (eğer senet yabancı dilde düzenlenmişse bononun o dildeki karşılığı olan kelime), (2) Bir bedeli kayıtsız şartsız ödeme vaadi, (3) Vade, (4) Ödeme yeri, (5) Kime veya kimin emrine ödenecek ise onun ad ve soyadı (lehtar), (6) Senedin düzenlendiği tarih ve düzenlenme yeri, (7) Senedi düzenleyen imzasıdır¹⁴³.

Kanun koyucu, bir senedin geçerli bir bono olarak kabul edilebilmesi için bu hükümde sayılan unsurların tamamına sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte TTK m. 777 hükmü de dikkate alındığında, m. 776’da sayılan unsurların tamamının zorunlu unsurlar olmadığı; sayılan unsurlardan bazılarında eksiklik olması halinde bunun diğer unsurlar ile giderilebileceğini de açıkça zikretmiştir. Bu doğrultuda öğreti ve uygulama, bononun “zorunlu” unsurlarını (a) zorunlu unsurlar ve (b) alternatif zorunlu unsurlar olarak ikiye ayırmaktadır¹⁴⁴. Uyuşmazlık konusu bono

141 TTK m. 778 “(1) Bononun niteliğine aykırı düşmedikçe; a) Poliçelerin cirosuna ilişkin 681 ilâ 690, b) Vadeye dair 703 ilâ 707, c) Ödeme hakkındaki 708 ilâ 712, d) Ödememe hâlinde başvurma haklarına dair 713 ilâ 727 ve 729 ilâ 732, e) Araya girme suretiyle ödemeye ilişkin 734, 738 ilâ 742, f) Suretler hakkındaki 746 ve 747, g) Değiştirmeye dair 748, h) Zamanaşımına dair 749 ilâ 751, i) İptale dair 757 ilâ 765, j) Tatil günleri, sürelerin hesabı, atıfet sürelerine ilişkin yasak, poliçeye dair işlemlerin yapılması gereken yer ve imza hakkındaki 752 ilâ 756, j) Kanunlar ihtilâfına dair 766 ilâ 775 inci, maddeler hükümleri bonolar hakkında da geçerlidir. (2) Ayrıca; a) Üçüncü bir kişinin yerleşim yerinden veya muhatabın yerleşim yerinden başka bir yerde ödenmesi şart olan poliçeye ilişkin 674 ve 697 nci, b) Faiz şartına dair 675 inci, c) Ödenecek bedele dair çeşitli beyanlar hakkındaki 676 nci, d) Geçerli olmayan imzanın sonuçlarına ilişkin 677 nci, e) Yetkisiz veya yetkiyi aşan kimsenin imzasına ilişkin 678 ve 679 uncu, f) Açık poliçeye dair 680 inci, madde hükümleri de bonolara uygulanır. (3) Avale ilişkin 700 ilâ 702 nci maddeler de bonolar hakkında uygulanır. (4) 701 inci maddenin dördüncü fıkrasında öngörülen hâlde aval, avalin kimin hesabına verildiğini göstermezse, bonoyu düzenleyen kimse hesabına verilmiş sayılır.”

142 TTK m. 766 “Bono veya emre yazılı senet; a) Senet metninde “bono” veya “emre yazılı senet” kelimesini ve senet Türkçe’den başka bir dille yazılmışsa, o dilde bono veya emre yazılı senet karşılığı olarak kullanılan kelimeyi, b) Kayıtsız ve şartsız belirli bir bedeli ödemek vaadini, c) Vadeyi, d) Ödeme yerini, e) Kime veya kimin emrine ödenecek ise onun adını, f) Düzenlenme tarihini ve yerini, g) Düzenleyen imzasını, içerir.”

143 Bononun unsurları ile ilgili yapılan değerlendirmeler için bkz. Poroy and Tekinalp (n 59) 301-304; Kendigelen and Kırca (n 52) 162-178.

144 Ali Bozer and Celal Göle, *Kıymetli Evrak Hukuku* (5th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 2015) 164 ff; Poroy and Tekinalp (n 59) 301 ff; Ülgen, Helvacı, Kaya and Nomer Ertan (n 52) 130 ff. Bunun yanında zorunlu olmamakla birlikte vade, bedel kaydı, yetki kaydı gibi isteğe bağlı unsurlar da bulunmaktadır, ancak senedin geçerliliğine etki etmediklerinden bu unsurlar değerlendirmeye alınmamıştır (Bu konuda ayrıca bkz. Y 12HD, 04.06.2015, 2015/4780, 2015/15436 (Legalbank, Erişim tarihi: 01.01.2020).

hakkında Türk hukukunun uygulanacağı varsayımında, söz konusu bononun şeklen geçerli olup olmadığına da bu ayırım çerçevesinde ele almak gerekmektedir.

i. Zorunlu unsurlar

Bir senedin TTK m. 776-779 hükümleri bağlamında bono sayılabilmesi için (1) “bono” veya “emre muharrer/yazılı senet” ibaresini (TTK m. 776/f.1-a hükmündeki geçerlilik koşulu), (2) kayıtsız ve şartsız belirli bir bedelin ödenmesi taahhüdünü (TTK m. 776/f.1-b hükmünün aradığı geçerlilik şartı), (3) lehtarın adı ve soyadı veya unvanını (TTK m. 776/f.1-e), (4) düzenleme tarihini (TTK m. 776/f.1-f) ve (5) düzenleyenin imzasını (TTK m. 776/f.1-g) içermesi zorunludur.

Bu unsurlarda bir eksiklik diğer unsurlarla da alternatifli olarak doldurulamayacağından, eksiklik olması hali senedi doğrudan geçersiz kılacaktır.

ii. Alternatif Zorunlu Unsurlar

Kanun koyucu, bazı unsurların bonoda yer almasının zorunlu olduğunu, ancak bunların bonoda yer almaması halinde alternatif olarak bonodaki başka unsurların bunların yerine geçeceğini, böylece senedin bono niteliğini kaybetmeyeceğini kabul etmiştir¹⁴⁵. Buna karşılık alternatif olarak kullanılacak unsur da bonoda yer almamakta ise, senet TTK m. 776-779 anlamında bono olarak kabul edilmeyecektir; bu durumda senet TTK m. 777/f.1 uyarınca “adi senet” sayılacaktır. Zira konuyu düzenleyen hüküm açık bir şekilde;

“B) Unsurların bulunmaması

*Madde 777- (1) İkinci ilâ dördüncü fıkralarda yazılı hâller saklı kalmak üzere, 776 ncı maddede gösterilen unsurlardan birini içermeyen bir **senet bono sayılmaz.***

(2) Vadesi gösterilmemiş olan bono, görüldüğünde ödenmesi şart olan bir bono sayılır.

(3) Açıklık bulunmadığı takdirde senedin düzenlendiği yer, ödeme yeri ve aynı zamanda düzenleyenin yerleşim yeri sayılır.

(4) Düzenlendiği yer gösterilmeyen bir bono, düzenleyenin adının yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılır.” hükmünü amirdir.

Alternatif zorunlu kayıtlardan ilki “düzenleme yeri”dir. TTK m. 776/f.1-f hükmü uyarınca düzenleme yerinin bonoda açıkça gösterilmesi zorunludur. Ancak düzenleme yerinin açıkça gösterilmemesi halinde senet geçersiz sayılmaz; düzenleyenin adının yanında yazan yer düzenleme yeri sayılır. Düzenleyenin adının yanında da bir yer

145 Bozer and Göle (n 144) 185.

yazılmamış ise TTK m. 777/f.4 uyarınca senet bono niteliğini kaybeder¹⁴⁶. Bu durumda senedin üzerinde yetkili mahkemenin gösterildiği yer dahi düzenleme yeri sayılmaz¹⁴⁷.

Uyuşmazlık konusu senette, birden fazla düzenleyen/borçlu bulunduğu, bunlardan borçlu tüzel kişinin yanında, örneğin, el yazısı ile düzenleme yeri yer alırken, diğer borçluların yanında herhangi bir yer adı yazılı değil ise, TTK m. 777 hükmünün açık lafzı uyarınca ilk tüzel kişi senet borçlusu bakımından, “düzenleme yerini” de içerdiğinden geçerli olduğu, yani bu unsurun alternatif olarak sağlandığı; buna karşılık diğer senet borçlularının yanında düzenleme yeri açıkça belirtilmediğinden ve düzenleyenler olarak isimlerinin yanında da bir yer belirtilmediği gerekçesi ile TTK m. 777 hükmünün gereği olarak **senedin geçersiz olduğu, bono vasfını taşımadığı** sonucuna varılmalıdır.

Bu bağlamda “imzaların istiklali ilkesi”ne de değinmek gerekmektedir. TTK m. 677 hükmüne göre “*Bir poliçe, poliçe ile borçlanmaya ehil olmayan kişilerin imzasını, sahte imzaları, hayali kişilerin imzalarını veya imzalayan ya da adlarına imzalanmış olan kişileri herhangi bir sebeple bağlamayan imzaları içerirse, diğer imzaların geçerliliği bundan etkilenmez.*” TTK m. 778/f.2-d’nin açık atfı uyarınca bonolar hakkında da uygulanacak olan bu hükme göre, senette yer alan herhangi bir imzanın veya herhangi bir taahhüdün geçersiz olması durumunda diğer imzaların geçerliliği ve bağlayıcılığı bundan etkilenmeyecektir. Diğer bir ifadeyle senette yer alan imzaların geçerli olup olmadığı diğer imzaların sıhhatine bağlı değildir. Dolayısıyla, senet borçlularından biri bakımından, senedin “düzenleme yerini içermemesi” sebebiyle senedin bono vasfını taşınamaması, diğer senet borçlusunun taahhüdünün geçerliliğini etkilememektedir; aynı şekilde senet borçlularından biri bakımından senedin TTK m. 777/f.4 uyarınca alternatif zorunlu koşulu sağlaması sebebiyle geçerli olması da diğer borçluların taahhütlerini geçerli hale getirmemektedir.

Öte yandan senette “ödeme yeri” de TTK m. 776/f.1-d hükmü uyarınca bulunması gereken bir unsurdur. Ancak aynı düzenleme yerinde olduğu gibi ödeme yerinde de bu yerin gösterilmemiş olması senedi doğrudan geçersiz kılmaz. TTK m. 777/f.3 hükmü uyarınca senette ödeme yerinin gösterilmemiş olması halinde “düzenleme

¹⁴⁶ Gaziantep BAM, Yargıtay 12HD 11.11.2019, 213/2189 (www.kazanci.com, Erişim tarihi 27.08.2020). Yargıtay 12 HD, 19.09.2003, 14642/18012 (Yargıtay Kararları Dergisi, 2003, S. 10, s. 1555 vd); Yargıtay 11 HD, 19.09.2005, 8668/8340 (Yargıtay Kararları Dergisi, 2005, S. 11, 1751). Yargıtay 12 HD, 14.9.2017, E. 2016/17845, K. 2017/10666 sayılı kararında, özetle, senette düzenlenme yerinin yazılı olması gerektiği; düzenlendiği yer gösterilmeyen bir bononun, düzenleyeninin adının yanında yazılı olan yerde düzenlenmiş sayılacağı; düzenlenme yeri olarak, idari birim adının yazılması yeterli olup, ayrıca adres gösterilmesi zorunluluğu bulunmadığı belirtmekle birlikte, 14.12.1992 tarih ve E.1991/1, K.1992/5 sayılı Yargıtay İktihadi Birleştirme Kararı’nda da açıklandığı üzere kısaltılmış olarak yazılan keşide yerinin kabul edilebilmesi için bunun, belirgin ve duraksamaya mahal bırakmayacak bir yeri göstermesi gerekliliği tekrar vurgulanmış ve “...Somut olaya bakıldığında, takip dayanağı bonoda tanzim yerinin ayrıca ve açıkça gösterilmediği, dolayısıyla keşide yeri olarak kabul edilebilecek bir idari birim adı olmadığı anlaşıldığından, TTK’nun 776/1-f maddesinde öngörülen koşulun oluşmadığı sonucuna varılmalıdır. Bu durumda; takibe konu senet kambyo niteliğini haiz bono olmadığından söz konusu senede dayalı olarak kambyo takibi yapılamaz...” şeklinde karar vermiştir.

¹⁴⁷ Erdoğan Moroğlu, ‘Kambyo Senetlerinde Düzenleme Yeri’ (Makaleler) (On İki Levha Yayıncılık, 2010) 508; Yargıtay 12 HD, 18.02.1999, 217/1679 (ibid 508 fn. 5).

yeri” ödeme yeri olarak kabul edilir. Düzenleme yeri içermediğinden bono vasfını taşımayan bir senet, sadece “düzenleme yerini içermemesi” (TTK m. 776/f.1-f, m. 777/f.4) sebebiyle değil aynı zamanda “ödemeye yerini içermemesi” (TTK m. 776/f.1-d, m. 777/f.3) sebebiyle de bono vasfında değildir, geçersiz, adi senet sayılır¹⁴⁸.

2. Ehliyet Bakımından Geçerlilik

TTK m. 766 hükmünde, kambiyo senetlerinde borçlanma ehliyetine uygulanacak hukuka ilişkin olarak özel bir kanunlar ihtilafı kuralı kabul edilmiştir. TTK m.766/f.1/c.1 hükmü, kambiyo senetlerinde borçlanma ehliyeti açısından, borç altına giren kişinin milli hukukuna (*lex patriae*) yetki tanımıştır. Ancak bu hukuk, diğer bir devletin hukukuna göndermede bulunuyorsa, o hukuk uygulanır (TTK m.766/f.1/c.2).

Görüldüğü üzere, 5718 sayılı MÖHUK m.2/f.3 hükmüyle, Türk milletlerarası özel hukukunda, şahsın hukuku ve aile hukuku meseleleriyle sınırlı olarak uygulanması kabul edilen tek dereceli atıf teorisi¹⁴⁹ne paralel bir düzenleme ile, TTK m.766/f.1/c.2 hükmünde de atıf teorisi kabul edilmiştir. Türk hukukunda, ehliyet şahsın hukukuna ait bir mesele olduğundan ve atfın şahsın hukuku ve aile hukuku meseleleri ile sınırlı olarak uygulanması kabul edildiğinden, TTK’da kambiyo senetleri ile borçlanma ehliyetine uygulanacak hukuka¹⁵⁰ ilişkin TTK m.766 hükmü dışında, hiçbir konuda atıf teorisi kabul edilmemiştir¹⁵¹. Ehliyete uygulanacak hukukun tespitinde atıf teorisinin uygulanması kabul edilerek, ehliyeti millî hukuk dışında özellikle yerleşim yeri hukukuna veya özellikle 1882 *Bills of Exchange Act*’ı kabul eden hukuklarda olduğu gibi işlem yeri hukukuna (taahhüdün yapıldığı yer hukuku **Lex Loci Actus**)¹⁵² göre belirleyen devlet mevzuatlarının birbirine yaklaştırılması amaçlanmıştır¹⁵³.

TTK m. 766/f.1 hükmü, Cenevre Konvansiyonu’nun 2/f.1.maddesi ile de uyum göstermektedir¹⁵⁴. Cenevre Konvansiyonu m.2/f.1 hükmünde atfın sınırlı olarak kabul edildiği açıkça anlaşılmamakta ise de, Cenevre Konvansiyonu’nun ilgili hükmü gereği

148 “Bono şeklinde düzenlenmekle beraber yasal unsurlarından biri (örneğin tanzim tarihi) noksan olduğu için bono niteliği taşımayan belgeye doğrudan doğruya dayanılarak alacağın varlığı hakkında hüküm kurulması mümkün değildir. Ancak bu belge, davalı tarafından verilmiş olduğundan HUMK’un 292. maddesi anlamında yazılı delil başlangıcı sayılır. Bu da anılan temel borç ilişkisinin ispatı yolunda tanık dinleme olanağı sağlar.” Dava konusu bononun düzenlenmesine sebebiyet veren bir alt ilişkinin bulunması ve ayrıca bu alt ilişkinin de eksik borç, danışıklılık veya şekil şartına aykırılık gibi herhangi bir sebeple geçersiz sayılmadığı varsayımında, bu adi senet, senet borçluları aleyhine ancak ve ancak “yazılı delil başlangıcı” olarak kabul edilebilir. Bu durumda alt ilişkiden kaynaklanan borcun geçerli olup olmadığı konusunda tanık dahil her türlü delile başvurulabilir. Karar için bkz. Yargıtay 3 HD, 05.07.2001, 5686/6335 (www.kararara.com). Aynı yönde Yargıtay 19 HD, 03.12.2015, 4867/16248 (http://www.hukukmedieniyeti.org); Yargıtay 19 HD, 26.11.2015, 4659/15670 (http://www.hukukmedieniyeti.org).

149 Nomer, (n 13) 150; Yılmaz (n 3) 273-274; Tekinalp, (n 23) 42-43; Çelikel and Erdem (n 13) 127-128. 2675 sayılı MÖHUK uyarınca her durumda atıf prensibinin uygulanması hakkında bkz. Çelikel (n 65) 1ff; Aygün (n 4) 34.

150 Poroy and Tekinalp (n 59) 293-294.

151 Detaylı bilgi için bkz. Aygün (n 3) 936-938; Berki (n 67) 146-147; Seviğ and Seviğ (n 67) 396-398; Yılmaz (n 3) 273; Özdemir (n 3) 25-26.

152 Aygün (n 4) 40.

153 Devres (n 128) 786; Özdemir (n 3) 25-26; Aygün (n 4) 109.

154 Aygün (n 4) 34, 37.

de atfın sınırlı olarak uygulanması gerektiği ifade edilmektedir¹⁵⁵. Türk hukukunda da, aksi yönde görüş¹⁵⁶ bulunmakla birlikte, TTK m.766/f.1 hükmünün, MÖHUK m.2/f.3 hükmü ile birlikte değerlendirilerek tek dereceli atf şeklinde uygulanması gerektiği ifade edilmektedir¹⁵⁷. Kanaatimizce de, genel kuraldan ayrılmaya gerek bulunmamaktadır ve kambiyo senetlerinde borçlanma ehliyeti meselelerinde atf, aynen MÖHUK m.2/f.3 de belirtildiği şekilde, tek dereceli atf olarak uygulanmalıdır. TTK m.766/f.1 hükmünde açıkça kambiyo senedi ile borçlanma ehliyeti konusunda milli hukukun ve atfın uygulanacağı kabul edilmeseydi dahi, genel kanun olması itibarıyla, 5718 sayılı MÖHUK m. 9/f.1 gereği ilgilinin milli hukuku ve MÖHUK m. 2/f.3 gereği, ehliyet meselesinde külli atf prensibi uygulanacaktır¹⁵⁸.

TTK m. 766/f.2 hükmünde kabul edilen tamamlayıcı kural uyarınca da, borçlu milli hukukuna göre ehil olmasa da, hukuku kendisini ehil sayan bir devlette imza koymuşsa, geçerli şekilde borçlanır (TTK m.766/f.2). TTK m. 766 hükmü kapsamında, kambiyo taahhüdünde bulunma (borçlanma) ehliyetine uygulanacak hukuk için kriterler, (1) milli hukuk (atf teorisi), (2) işlem yeri hukuku olarak karşımıza çıkmaktadır. Konvansiyon'un 2.maddesinde de, "taraf menfaati" ön planda tutularak, kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti bakımından milli hukuk (*lex patrie*) ilkesi kabul edilmiştir. Ancak, taahhütleri mümkün olduğunca geçerli kılmak amacıyla işlem menfaati (*favor negotii*) lehine iki kriter daha kabul edilmiştir: atf teorisi ve işlem yeri hukuku.

Senede imza koyan Türk vatandaşının borçlanma ehliyeti bulunup bulunmadığına ilişkin bir ihtilaf söz konusu olursa, uygulanacak hukuk Türk hukuku olmakla birlikte (TTK m.766/f.1), bu kişi Türk hukukuna göre borçlanma ehliyetine sahip olmasa bile, senede imza attığı yabancı devletin hukukuna göre ehil ise, geçerli bir şekilde borçlandığı kabul edilecektir¹⁵⁹ (TTK m.766/f.2-*işlem güvenliği ilkesi*). Kambiyo senedi ile borçlanmanın Türkiye'de veya yabancı ülkede yapılması kuralın uygulanması

155 Devres (128) 786; Aygün (n 3) 937.

156 Doktrinde, *Aygün*'e göre de, atf zincirinde daha önce temas edilen hukuka tekrar ulaşına kadar atf uygulanmaya devam edilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Aygün (n 3) 938; Aygün (n 4) 34-35, 111).

157 Nomer (n 13) 150; Tekinalp (n 23) 42-43; Yılmaz (n 3) 273-274; Özdemir (n 3) 23-25. Doktrinde *Çelikel/Erdem*, ticari ilişkilerde işlem güvenliğini sağlamak ve poliçeyle borçlanmanın geçerliliğini sağlamak için, TTK m.766/f.1 madde metninde de açıklık bulunmadığından, devam eden atfların kabulü şeklinde bir yorum yapmanın mümkün olabileceğini ancak yine de TTK m.766/f.1 hükmünün, MÖHUK m.2/f.3 hükmü ile birlikte değerlendirilerek tek dereceli atf şeklinde uygulanması yönündeki kanaatini belirtmektedir (Çelikel and Erdem, (n 13) 127-128).

158 Aynı yönde, Özdemir (n 3) 8; Aygün (n 4) 108-109.

159 Aynı yönde, Aygün (n 3) 945-946. Y.12.H.D. 07.10.2003. 2003/15420/19351 (www.kazanci.com, Erişim tarihi: 21.08.2020). Vatansızların kambiyo senedi ile borçlanma ehliyetine uygulanacak hukuk TTK veya Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerde ayrıca ve özel olarak düzenlenmediğinden, MÖHUK m.4/a hükmüne göre, yerleşim yeri veya mutad mesken hukukuna, bu da bulunmadığı takdirde dava tarihinde bulunduğu yer hukukuna göre belirlenecektir (*ibid* 942-943). Mültecilerin kambiyo senedi ile borçlanma ehliyetine uygulanacak hukuk, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin (RG 05.09.1961/10898) İkinci Bölümünde yer alan "Hukuki Statü" başlıklı 12.maddesi uyarınca belirlenir. Buna göre, "1. Her mültecinin bireysel statüsü, daimi ikametgahının bulunduğu ülkenin yasalarına veya eğer daimi ikametgahı yoksa, bulunduğu ülkenin yasalarına tabidir. 2. Mültecinin önceden kazandığı ve bireysel statüsüyle ilgili haklara, özellikle evliliğe bağlı haklara, her Taraf Devlet tarafından, gerekirse bu devletin yasalarının gösterdiği koşulları yerine getirmek kaydıyla, söz konusu hakkın, kişi mülteci olmasaydı o devletin yasalarına tanınacak haklar arasında bulunması durumunda, saygı gösterilecektir". MÖHUK m. 4/a hükmü ile paralel olarak mültecilerin şahsi statüsü hakkında da sırasıyla ikametgâh hukuku, bulunmuyorsa, mutad mesken hukuku, bu da bulunmuyorsa, dava sırasında bulunduğu ülke hukuku uygulanacaktır (Aynı yönde, Aygün (n 4) 113).

açısından fark yaratmamaktadır¹⁶⁰. Hüküm nitelik itibariyle iki yanlı - çok yanlı bir kanunlar ihtilafı kuralı olarak kabul edilmiştir. Bu itibarla, 5718 sayılı MÖHUK m. 9/f.2 hükmünde yer alan işlem güvenliği kuralı ile TTK m. 766/f.2 hükmünde yer alan işlem güvenliği kuralı birbiri ile uyum içerisindedir. MÖHUK m. 9/f.2 hükmüne paralel olarak, TTK m.766/f.2. hükmü ile işlem güvenliği kuralının, yabancı bir ülkede yapılan kambiyo taahhütleri açısından da uygulaması kabul edilmiş ve böylelikle kambiyo taahhütlerinin mümkün olduğu kadar geçerliliğini sağlamak ve bu suretle de tedavül kabiliyetini ve güvenliğini arttırmak amaçlanmıştır¹⁶¹.

Uyuşmazlık konusu senede imza atan kişinin birden fazla devlet vatandaşlığı bulunuyorsa, borçlanma ehliyeti bulunup bulunmadığı hakkında Türk mahkemesi öncelikle ilgilinin milli hukuklarından hangisini esas alacağını 5718 sayılı MÖHUK m.4/b bendine göre tespit etmelidir. MÖHUK m.4/b gereği, ilgili kişinin çifte vatandaş olması halinde, bu vatandaşlıklardan biri Türk vatandaşlığı ise, kişinin Türk vatandaşlığı esas alınır. Vatandaşlıklardan hiçbirinin Türk vatandaşlığı olmaması durumunda, ilgilinin en sıkı ilişki içinde bulunduğu devletin vatandaşlığı esas alınacak, ehliyetinin mevcut olup olmadığı bu hukuka göre tespit edilecektir (MÖHUK m.4/c). Cenevre Konvansiyonu’nda vatansızların, mültecilerin veya çok vatandaşlığı bulunan gerçek kişilerin kambiyo taahhüdünde bulunma ehliyeti hakkında özel bir düzenleme bulunmamaktadır, bu husus *lex fori*’nin kanunlar ihtilafı kurallarına bırakılmıştır¹⁶².

6102 sayılı TTK’da tüzel kişilerin kambiyo senetleriyle borçlanma ehliyetlerine uygulanacak hukuk hakkında özel bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, genel kanunlar ihtilafı kurallarını içeren genel kanun niteliğindeki MÖHUK m. 9/f.4’e göre, tüzel kişinin kambiyo senediyle borçlanma ehliyeti hakkında, tüzel kişinin statüsünde yazan idare merkezi hukuku uygulanır. Buna göre, uyuşmazlık konusu senette, merkezi yabancı bir devlette bulunan, şirketin **borçlanma ehliyetinin bulunup bulunmadığı, tüzel kişi adına borçlanmaya yetkili organların hangileri olduğu, yapılan bir kambiyo taahhüdünden organların ve tüzel kişinin ne derecede sorumlu olduğu gibi hususlar şirketin statüsünde idare merkezi olarak gösterilen yer hukukuna göre belirlenir**¹⁶³. Tüzel kişinin statüsünde gösterilen merkez, her zaman onun gerçek idare merkezi olmayabilir. Bu durumda Kanun, statüde merkez olarak gösterilen yere öncelik tanımış, ancak, hükmün ikinci cümlesinde fiili idare merkezinin Türkiye’de olması halinde, Türk hukukunun uygulanabileceği belirtilmiştir. Hükmün bu şekilde düzenlenmiş olmasından, gerçek idare merkezi kıstasının, bu yerin, ancak Türkiye’de bulunması halinde esas alınabileceği ve dolayısıyla “fiili idare merkezi” kıstasının tek yönlü bir nitelik taşıdığı sonucuna varılabilir¹⁶⁴.

160 Tekinalp (n 23) 80 ff; Yılmaz (n 3) 275-276; Özdemir (n 3) 37.

161 Tekinalp (n 23) 63 ff; Özdemir (n 3) 37; Aygün (n 4) 116.

162 Aygün (n 4) 112-114.

163 Özdemir (n 3) 13.

164 Çelikel and Erdem (n 13) 213-214; Nomer (n 13) 232; Aygün (n 3) 944; Aygün (n 4) 115.

Bu durumda Türk hâkimi, **borçlanma ehliyeti bulunup bulunmadığı, tüzel kişi adına borçlanmaya yetkili organların hangileri olduğu, yapılan bir kambiyo senedi borçlanmasından organların ve tüzel kişinin ne derecede sorumlu olduğu gibi hususların tespitinde** ilgili tüzel kişinin idare merkezi hukukunu (MÖHUK m.9/f.4/c.1) uygulayacaktır¹⁶⁵. TTK anlamında bono hükmünde olduğu tespit edilen bononun geçerli olması ve bu bonodan bir borç doğabilmesi için, şirket adına borçlanmaya veya taahhüt vermeye yetkili organlar ve kişiler tarafından imza edilmiş olması ve bu kişilerin şirket adına bono imzalamak suretiyle, borç taahhüdünde bulunma yetkisi olup olmadığının tespiti gerekir. Bu tespit yapılırken, ilgili tüzel kişinin idare merkezi hukuku ile birlikte şirket ana sözleşmesinin, şirket genel kurul kararlarının ve yönetim kurulu kararlarının da incelenmesi gerekir.

Yabancı merkezli şirketin fiili (gerçek) idare merkezinin, tüzel kişinin yönetim ve denetim organlarının bulunduğu, genel kurulunun toplandığı, hukuki ilişkilere girildiği, tüzel kişinin konusuna giren işlerin görüşmelerin yapıldığı, başka bir ifadeyle tüzel kişinin asli idaresinin yürütüldüğü yerin¹⁶⁶ Türkiye olduğunun ispatı halinde, bu şirketin kambiyo senedi ile borçlanma ehliyetine sahip olup olmadığı Türk hukukuna göre tespit edilebilir¹⁶⁷ (MÖHUK m.9/f.4/c.2).

Milletlerarası konsern (bağlı işletmeler/ortaklıklar) hukukunda, ana şirkete bağlı yavru şirketlerin kendilerine ait merkezleri bulunduğu kabul edilmektedir. Bu bakımdan, yavru şirketin idare merkezinin bulunduğu yer hukuku kambiyo senedi taahhüdünde bulunma ehliyeti bakımından söz sahibi olacaktır¹⁶⁸. Adi şirket veya donatma iştiraki gibi¹⁶⁹ statüsü bulunmayan tüzel kişiler ile tüzel kişiliği bulunmayan kişi veya mal topluluklarının ehliyeti ise, fiili idare merkezi hukukuna tabidir (MÖHUK m. 9/f.5).

Tüzel kişinin idare merkezi sonradan değişirse, borçlanma ehliyetinin tespitinde, “yeni idare merkezi” hukuku uygulanacaktır¹⁷⁰. Taahhütte bulunduktan (imzalıktan) sonra merkez değişikliği halinde borçlanma ehliyetinin tespitinde yeni idare merkezi hukukuna göre fiil ehliyeti bulunmadığı kabul ediliyorsa, alacaklıların menfaati gereği, eski idare merkezi hukukuna göre yaptığı işlemle bağlı olmaya devam edecektir¹⁷¹.

F. Kambiyo Senedi İlişkisinden Kaynaklanan Sebepsiz Zenginleşme Davasına Uygulanacak Hukuk

Hamilin (alacaklının) keşideciye (bonoyu tanzim eden ve imza eden asıl borçluya), bonoyu ödeme için ibraz etmemesi, protesto çekilmesi gibi gerekli işlemlerin hiç veya

165 Özdemir (n 3) 13.

166 Tuğrul Arat, *Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti* (Ankara Üniversitesi Yayınları 1970) 83; Nomer (n 13) 226.

167 Aynı yönde, Aygün (n 3) 944-945.

168 Nomer (n 13) 232.

169 Aygün (n 3) 945.

170 Tekinalp (n 23) 98 ff.; Nomer (n 13) 233.

171 Nomer (n 13) 233.

süresinde yapmaması nedeniyle başvuru hakkının hiç doğmamış olması veya hamilin keşideciye karşı bonodan doğan hakkını ileri sürmesi için zamanaşımı süresinin dolmuş olması halinde, bonodan doğan haklarını elde edemeyen hamilin, haksız zenginleşen senet borçlularından, sebepsiz olarak iktisap ettikleri miktar nispetinde, sebepsiz zenginleşme davası açma yolu ile talepte bulunması söz konusu olabilir¹⁷². Burada bahsedilen sebepsiz zenginleşme davasının, asıl borç ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davası ile ilgisi olmayıp, bu dava kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasıdır ve bu davada uygulanacak hukuk özel kanunlar ihtilafı kuralı olan TTK'nın ilgili hükümlerine göre tespit edilecektir. Buna karşın, asıl borç ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasında uygulanacak hukuk MÖHUK m. 39'a göre tespit edilir¹⁷³. Cenevre Konvansiyonu'nda kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukukun düzenlenmemiş ve bu konu hakkında düzenleme yapma yetkisinin akit devletlere bırakılmış olması karşısında, TTK m. 773 hükmünün (eski TTK m. 685 ve TTK m. 735) kabulü ile konuya ilişkin boşluk doldurulmuştur¹⁷⁴.

TTK m. 773 hükmüne göre, “*Muhatap, yerleşim yerli poliçeyi ödeyecek olan üçüncü kişi ve düzenleyenin, poliçeyi hesabına düzenlediği kişi veya ticari işletme aleyhine sebepsiz zenginleşmeden doğan istemler, bu kişilerin yerleşim yerlerinin bulunduğu ülkenin hukukuna göre belirlenir*”. Buna göre, “muhatap (poliçede keşideci ve poliçeyi kabul eden, poliçeye aval veren, poliçeyi ciro edenler dışındaki diğer borçlular)” veya “yerleşim yerli poliçeyi ödeyecek üçüncü şahıs¹⁷⁵” ve “keşidecinin hesabına poliçe düzenlediği kişi ya da ticari işletme” aleyhine sebepsiz zenginleşmeden doğan haklar¹⁷⁶, bu kimselerin yerleşim yerlerinin bulunduğu ülke hukukuna göre belirlenecektir. “Borçlunun yerleşim yeri hukuku” sebepsiz zenginleşme davasının kim tarafından hangi şartlarla açılabileceğini, bu dava ile ne gibi taleplerde bulunulabileceğini,

172 Aygün (n 4) 149-154. Mukayeseli hukukta sebepsiz zenginleşme davası açma imkânı tanıyan hukuklar için özellikle bkz. Aygün (n 3) 151.

173 Aygün (n 4) 150.

174 Ömer Özkan, Poliçede Sebepsiz Zenginleşme Davası' (2001) (*Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı*) 511 ff.

175 Burada karşılığını aldığı için muhatap yerine poliçe veya bono bedelini ödemekle yükümlü “muhatabın yerleşim yerindeki” veya “başka adreste bulunan” banka veya üçüncü şahıstan bahsedilmektedir (Ülgen, Helvacı, Kendigelen, Kaya (n 52) 180; Kinacıoğlu (n 94) 181; Öztan (n 73) 679; Bozer and Göle (n 144) 98. “3. Adresli ve yerleşim yerli poliçe” başlıklı TTK m. 697 hükmü uyurınca, “*MADDE 697–(1) Düzenleyen, poliçede, ödemenin nezdinde yapılacağı bir üçüncü kişiyi göstermeksizin, muhatabın yerleşim yerinden başka bir yeri ödeme yeri olarak beyan etmişse, muhatap kabul şerhinde bir üçüncü kişiyi gösterebilir. Aksi takdirde, muhatap, ödeme yerinde poliçeyi bizzat ödemeyi taahhüt etmiş sayılır. (2) Poliçenin bizzat muhatabın nezdinde ödenmesi şart kılınmışsa, muhatap, kabul şerhinde ödemenin yapılacağı yer olmak üzere, ödeme yerinde bulunan bir adresi gösterebilir.*” Poliçeye ilişkin “2. Adresli ve yerleşim yerli poliçe” başlıklı TTK 674 hükmünde ise, “*MADDE 674–(1) Poliçe, bir üçüncü kişinin nezdinde, muhatabın yerleşim yerinde veya başka bir yerde ödenmek üzere düzenlenebilir*”. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mustafa Eser Cinbaş, ‘Bonoda Ödeme’ (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE 2015) 50-51. <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/10615/391899.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

176 Kambiyo senedine dayalı menfi tespit davasında, Yargıtay 19 HD, 8.12.2016 tarih ve 9545/15531 sayılı kararında, “*TTK'nın 773/2-f maddelerine göre bonolarda da uygulama olanağı bulunan aynı Kanun'un 680. maddesi uyarınca açık bono düzenlenmesinin mümkün olup, açık bono düzenlenmesi durumunda ise açık bononun aradaki anlaşmaya aykırı doldurulduğu iddiasının kural olarak hamile karşı ileri sürülemeyeceği, sadece hamilin senedi iktisabı sırasında kötüniyetli ve ağır kusurlu bulunduğuunun ispat edilememesi durumunda hamile karşı ileri sürülebileceği, somut olayda davacı keşidecinin, dinlenen tanık beyanları ile davalıyla aralarında bononun düzenlenme tarihi itibarıyla herhangi bir borç ilişkisinin bulunmadığını ispatladığı...*” yönünde karar vermiştir. TTK m.773 hükmü, yabancılık unsuru taşıyan kambiyo senetlerine dayalı sebepsiz zenginleşme davaları gibi menfi tespit davalarında da uygulanabilir bir hükümdür.

davanın zamanaşımını süresini belirleme vb. hususları belirler¹⁷⁷. **Ancak TTK m. 773 hükmünün, esasen kambiyo senedi borçlusu olmayan şahıslar aleyhine açılacak sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukuku düzenlediği görülmektedir.** Bu hükümde sayılan kişiler dışındaki senet borçluları aleyhine açılacak sebepsiz zenginleşme davalarının, sebepsiz zenginleşmenin, kambiyo senedi borçlularının taahhütlerinin hüküm ve sonuçlarına uygulanacak hukukun kapsamında olduğu kabul edilmektedir¹⁷⁸. Buna göre, TTK m. 770/f.1 uyarınca, hamilin keşideciye karşı açacağı kambiyo senedine dayalı sebepsiz zenginleşme davasında, ödeme yeri hukuku; TTK m.770/f.2 uyarınca ise, hamilin diğer borçlulara (avalist ve cirantalara) karşı açacağı davada, her bir taahhüdün imza yeri hukuku uygulanacaktır.

G. Bononun Kaybolması ve Çalınması Halinde Uygulanacak Hukuk

Bononun kaybolması veya çalınması hâlinde alınacak tedbirleri, ödeme yerindeki hukuk belirler (TTK m. 778/1/j atfıyla m. 775). Senedin hamilin elinden rızası dışında çıkması durumunda alınması gereken tedbirlere uygulanacak hukuk, hamilin açısından kolaylık ve adaletli sonucu doğuran¹⁷⁹, “taahhütlerin birliği esasından hareketle tespit edilmiştir (Cenevre Konvansiyonu m. 9)¹⁸⁰. Böylelikle hamil, her bir senet borçlusu bakımından kayıp ve çalınma halinde alınması gereken tedbirleri araştırmak ve uygulamak yerine, her bir senet borçlusu bakımından geçerli olarak ödeme yeri hukukunda öngörülen tedbirleri alması yeterli olacaktır. Ödeme yeri hukuku, senedin kaybolması veya çalınması halinde ortaya çıkabilecek, örneğin, alınacak tedbirler, iptal kararının verilme sebepleri, ödemenin yasaklanması, tedbirlerin senet şahısları açısından ne gibi sonuçlar doğuracağı, senet şahısları ile senet zilyedinin karşılıklı hak ve yükümlülükleri gibi tüm uyumsuzluklarda uygulanacaktır¹⁸¹. Doktrinde, bononun tahrif edilmesi halinde de ödeme yeri hukukunun yetkisinin kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁸².

Sonuç

Sonuç 1- Kanaatimizce, TTK’da yer alan kanunlar ihtilafı kuralları, Türk hukukunda, kambiyo senetleri hukuku alanında kabul edilen Cenevre Konvansiyonları sistemi ve dolayısıyla “kambiyo senetlerinin mücerretliği” ve “imzaların (taahhütlerin) bağımsızlığı” ilkelerine uygundur. Kambiyo senetleri hukuku alanında, kambiyo senetlerinin mücerretliği ilkesinin kabul edilmiş olması nedeniyle, Cenevre Konvansiyonları sistemine paralel olarak 6102 sayılı TTK’da kambiyo senetlerine

177 Özdemir (n 3) 166; Aygün (n 3) 965.

178 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Aygün (n 4) 152-153. TTK m. 770 hükmü hakkında açıklamalar için bkz. Bölüm II, C.

179 Aygün (n 4) 148-149.

180 Aygün (n 4) 148.

181 Özdemir (n 3) 137-138; Aygün (n 4) 149; Aygün (n 3) 962.

182 Özdemir (n 3) 138; Öztan (n 73) 950.

uygulanacak hukukun, kambiyo senedinin temelinde yatan hukuki ilişkiden bağımsız olarak düzenlenmiş olması yerindedir. Yine, Cenevre Konvansiyonları sisteminde, çalışmamız özelinde, Poliçe ve Bonolara İlişkin Bazı Kanun İhtilaflarının Çözümüne İlişkin Cenevre Konvansiyonu (“Konvansiyon”)’nda, esas olarak, kambiyo senetlerinde “imzaların (taahhütlerin) bağımsızlığı” ilkesi kabul edildiğinden, bu ilke gereği, istisnalar saklı olmak üzere (Konvansiyon m. 5 ve 8) senet üzerindeki her bir işleme yapıldığı yer hukukunun uygulanmasının genel kural olarak kabul edilmiştir (Konvansiyon m. 2, 3 ve 4). Bu esas, Cenevre Konvansiyonları sistemini dolaylı olarak kabul eden TTK’nın kanunlar ihtilafıyla ilgili maddelerinde de (TTK m. 767/f.2, 770/f.1 ve f.2) etkisini gösterir, istisnalar azdır.

Bununla birlikte Cenevre Konvansiyonunda, bonolar bakımından, kanunlar ihtilafı düzenlemelerinde, hamilin yükümlülüklerine uygulanacak hukuk (TTK m.774) ile kambiyo senetlerinin ödenmesine uygulanacak (ödeme için ibraz, ödeme zamanı, ödeme yapılacak yabancı para cinsinin belirlenmesi hakkında yetkili hukuk TTK m.771, TTK m.772) ve kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasına uygulanacak hukukun (TTK m.775) düzenlenmemiş olması önemli boşluklar olarak kabul edilmekteyken, TTK’da bu durumlarda uygulanacak hukukun düzenlenmiş olması ile Konvansiyondaki eksiklik giderilmiştir.

Sonuç 2- TTK’da yer alan bonolara uygulanacak hukuka ilişkin kanunlar ihtilafı kuralları yerinde olup, kambiyo hukuku alanında kabul edilen kambiyo senetlerinin mücerretliği ve imzaların (taahhütlerin) bağımsızlığı prensiplerine uygundur. Kambiyo senetlerini ve kambiyo taahhütlerini mümkün olduğunca geçerli kılmak amacıyla gerektiğinde tamamlayıcı kurallara yer verilmesi de Cenevre sistemine uygun ve olumludur.

Sonuç 3- Yargıtay tarafından yabancılık unsuru taşıyan bonolara ilişkin kanunlar ihtilafı kurallarını uygularken, istisnalar hariç, yerinde kararlar verdiği tespit edilmektedir, bu çok olumludur.

Sonuç 4- Kambiyo senetlerinin uyuşmazlığı çözen mahkemece vasıflandırılması bakımından, özellikle, çalışmamızda belirtilen yöntemler dikkate alınmalıdır. Özellikle, Türk hukukuna yabancı olan uyuşmazlığa konu olan senedin, kambiyo senedi ve kıymetli evrak niteliğinde olup olmadığına *lex fori* ile birlikte aynı zamanda mukayeseli hukuktan faydalanarak karar verilmesi ve bunun için de kıymetli evrakın görüldüğü hukuk sistemleri ve kambiyo senetlerine ilişkin milletlerarası sözleşme hükümlerinin de incelenmesi yönünde doktrinde savunulan yöntem, kanaatimizce, karma bir vasıflandırma yöntemi görünümünde olup, yabancı hukuk sistemlerinde yer alan ancak hâkimin hukuk sisteminde bilinmeyen kambiyo senetlerinin vasıflandırılması için de uygun bir yöntem olarak görünmektedir. Kanaatimizce bu durumda, Türk kambiyo hukukunda bir “norm eksikliği” ya da “norm yokluğu”ndan bahsedilmesi gerekmektedir. “Norm eksikliği veya norm yokluğu” sebebiyle davanın reddi her

zaman adaletli olmadığından, yabancı hukuk düzeninin, dava konusu hukuki ilişkiye karşılık düşecek şekilde değiştirilerek veya farklılaştırılarak somut olaya uygulanması suretiyle (intibak -adaptasyon) sorun çözümlenmelidir.

Sonuç 5- Türk hukukunda, 5718 sayılı MÖHUK m.2/f.3 hükmünde, sadece şahsın hukuku ve aile hukuku meselelerinde tek dereceli atf sisteminin uygulanması kabul edilmiştir. Türk hukukunda, aksi yönde görüş bulunmakla birlikte, **TTK m.766/f.1 hükmünün**, MÖHUK m.2/f.3 hükmü ile birlikte değerlendirilerek tek dereceli atf şeklinde uygulanması gerektiği ifade edilmektedir. Kanaatimizce de, genel kuraldan ayrılmaya gerek bulunmamaktadır ve kambiyo senetlerinde borçlanma ehliyeti meselelerinde atf **tek dereceli atf olarak uygulanmalıdır**.

Sonuç 6- Kambiyo senetlerine özgü müracaat haklarının kullanılması ve korunması için gerekli olan işlemlerden, protesto çekilmesi, bononun kabul ve ödenmek üzere ibrazı ve ihbarın yapılması, başvurma hakkının kullanılmasının şekli şartlarıyla ilgilidir ve bu işlemlerle de ilgili olarak, TTK m. 768 hükmünde belirlenen *LRA* kuralı uygulanır. **Kanaatimizce senedin ödeme için ibraz süresi hakkında da TTK m. 768 hükmü uygulanmalıdır**.

Sonuç 7- Başvuru hakkının zamanaşımına uğraması için öncelikle başvuru hakkının doğması gerekmektedir. Başvuru hakkının zamanaşımına uğraması bakımından, hamilin keşideciye başvurma hakkının zamanaşımına uğraması bakımından uygulanan TTK m. 770 hükmünün uygulanmasının muhtemel sonucu olarak, taahhüdün imzaladığı yer kanununa dayanılarak (TTK m.770/f.2) süresi içinde kendisine müracaat olunan bir müracaat borçlusunun, kendinden önce gelenlere başvurabilme imkânı, bu kişilerin taahhüdü imzaladıkları yerde daha kısa müracaat sürelerinin uygulanması sebebiyle ortadan kalkabileceğinden, doktrinde *Aygün 'ün* de –isabetle- ifade ettiği şekilde, TTK m. 769 hükmünde yer alan, “bononun düzenlendiği yer (keşidecinin bonoyu tanzim ettiği yer hukuku) hukukunun uygulanması” şeklindeki birleştirici kuralın, alacaklının diğer borçlulara başvuru hakkının zamanaşımına uğraması hakkında da uygulanması makul görünmektedir.

Sonuç 8- Son olarak, TTK m. 767/f.3 hükmünde yer alan tamamlayıcı kuralın 21. yüzyıldaki ihtiyaçlara cevap verip vermediği ve yeterince kapsayıcı olup olmadığı hakkında değerlendirme ve bu konuda doktrinde *Erkan* tarafından önerilen “*Türkiye dışında düzenlenen ve düzenleme yeri hukukuna göre şeklen geçerli olmayan bir poliçe, şekil açısından Türk hukukuna uygun ise, bu poliçe, ödemenin sağlanmasını gerçekleştirmek için Türkiye’de geçerli olarak kabul edilir*” şeklinde yasal değişiklik önerisi kanaatimizce kabul edilebilir niteliktedir. Hatta yasal değişiklik önerisi getirilen tek yanlı kanunlar ihtilafı kuralı yerine, daha da kapsayıcı, iki yanlı bir kanunlar ihtilafı kuralı kabul edilmesi tarafımızdan önerilmektedir. Buna göre, **TTK m.767/ f.1 hükmüne, “ödeme yeri”nin kambiyo taahhütlerinin şeklen geçerliliğine uygulanacak LRA kuralına alternatif bir hukuk olarak eklenmesi**

kabul edilebilir. Bu durumda, TTK m. 767/f.3 hükmüne gerek kalmadığından bu hüküm kaldırılabilir. Ancak, LRA kuralını tamamlayıcı nitelikteki TTK m. 767/f.2 hükmü aynen korunmalıdır.

Sonuç 9- Bononun çalınması, kaybolması veya tahrifi halinde açılacak çekişmesiz yargı işi olan bononun iptali davasında uygulanacak hukuk ve alınacak tedbirlere ilişkin TTK m. 775 hükmü uyarınca, ödeme yeri hukuku uygulama alanı bulurken, bunun dışındaki sebeplerle bononun iptalinin veya butlanının dava edilip edilemeyeceği meselesi hakkında uygulanacak hukuk TTK m. 770 hükmüdür.

Sonuç 10- Kambiyo senedi ilişkisinden kaynaklanan hamilin keşideciye karşı açabileceği veya bonoda esasen kambiyo senedi borçlusu olan diğer borçlulara (avalist, ciranta) karşı açılacak sebepsiz zenginleşme davasında uygulanacak hukuk TTK m. 770 hükmüne göre, ödeme yeri hukukuna tabi iken; bono ilişkisinde esasen kambiyo senedi borçlusu olmayan 3.kişiler (“yerleşim yerli bonoda muhatap”) aleyhine açılacak sebepsiz zenginleşme davasında uygulanacak hukuk TTK m. 773 hükmü uyarınca, 3.kişinin yerleşim yeri hukukuna tabidir. Asıl borç ilişkisinden kaynaklanan sebepsiz zenginleşme davasında uygulanacak hukuk ise, 5718 sayılı MÖHUK m. 39 hükmüne göre tespit edilmelidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- Altıparmak AK., ‘Bills of Exchange Act Sisteminde Kambiyo Senetlerine Uygulanacak Hukuk ve Cenevre Konvansiyonları Sistemiyle Karşılaştırması’ (2015) Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları (60.Yıl Armağanı) 1-33.
- Arat T, *Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti* (Ankara Üniversitesi Yayınları 1970).
- Aygün M, ‘Milletlerarası Özel Hukukta Kambiyo Senetleri’ (Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).
- Aygün M, ‘Güncel Gelişmelerin Işığında Çekten Doğan Yabancı Unsurlu Uyuşmazlıklara Uygulanacak Hukukun Tespiti’ (2012) 61(3) AÜHFHD 925-972.
- Aygün M, ‘Kambiyo Senetlerinden (Poliçe, Bono ve Çekten) Doğan Yabancı Unsurlu Uyuşmazlıklarda Uygulanacak Hukuk Sorunu’ (2014) (Koç Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genç Milletlerarası Özel Hukukçular Konferansı) 101-131.
- Aygün M, ‘Yabancılık Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü’ (2014) (16) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Hakan PEKCANİTEZ’e Armağan) 1025-1066.

- Berki OF, *Türk Hukukunda Kanun İhtilafı* (2nd edn, Ankara 1971).
- Berki OF., 'Kambiyo Senetlerinde Ehliyetten Doğan İhtilaf' (1961) 1(2) BATİDER 143-148.
- Bozer A and Göle C, *Kıymetli Evrak Hukuku* (5th edn, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları 2015).
- Cinbaş ME, 'Bonoda Ödeme' (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE 2015).
- Çelikel A, 'Türk Milletlerarası Özel Hukukunda "Atıf" Prensibinin Uygulanması' (1983) (2) MHB 1-4.
- Çelikel A and Erdem B, *Milletlerarası Özel Hukuk* (15th edn, Beta 2017).
- Çelikel A and Öztekin Gelgel G, *Yabancılar Hukuku* (23th edn, Beta 2017).
- Devres MN., 'Ticari Senetlerde Kanunlar İhtilafı' (1936) (13) Adliye Ceridesi 784-813.
- Doğan V, *Milletlerarası Özel Hukuk* (5th edn, Savaş 2019).
- Domanıç H, *Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. IV: Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulanması* (Beta 1990).
- Eriş G, *Açıklamalı İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku* (5th edn, 2004).
- Erkan M, 'Kambiyo Senetlerinin Şekil Bakımından Geçerliğine Uygulanacak Hukuk: Tamamlayıcı Kuralda Vatandaşlık Faktörü' (2012) (18) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi 751- 768.
- Erkan M, Ertekin E and Karataş İ, *Uygulamada Ticari Senetler – Menfi Tespit ve İstirdat Davaları ile 3167 sayılı Çek Yasası Hakkında Açıklama-Uygulama: Poliçe, Bono, Çek* (2nd edn, Yetkin 1996).
- Karayalçın Y, *Ticaret Hukuku, III Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri)* (Ankara 1970).
- Kendigelen A and Kırca İ, *Kıymetli Evrak Hukuku* (1st edn, On İki levha yayıncılık 2019).
- Kınacıoğlu N, *Kıymetli Evrak Hukuku* (5th edn, Nobel Yayıncılık 1999).
- Moroğlu E, 'Kambiyo Senetlerinde Düzenleme Yeri' (*Makaleler*) (1st edn, On İki Levha Yayıncılık 2010) 507-517.
- Nomer E, *Devler Hususi Hukuku* (22th edn, Beta 2017).
- Özdemir H, 'Kambiyo Senetlerine İlişkin Kanunlar İhtilafı Kuralları', (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1993).
- Özdemir H, 'Kambiyo Taahhütlerinin Şekil Bakımından Geçerliliğine Uygulanacak Hukuk', (*Nihal Uluocak'a Armağan İstanbul Üniversitesi Yayınları* 1999) 261-276.
- Özdemir Kocasakal H, *Doğrudan Uygulanan Kurallar ve Sözleşmeler Üzerindeki Etkileri* (1st edn Galatasaray Üniversitesi 2001).
- Özkan Ö, 'Poliçede Sebepsiz Zenginleşme Davası' (2001) (*Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı*) 507-535.
- Öztan F, *Kıymetli Evrak Hukuku* (2nd edn, Turhan 1997) .
- Öztan F, 'Kambiyo Senetlerine Benzeyen Senetler', (1975) (*M. Koloğlu Armağanı*) 547-566.
- Poroy R and Tekinalp Ü, *Kıymetli Evrak Hukuku Esasları*, (22th edn, Vedat 2018).
- Seviş MR and Seviş VR, *Devletler Hususi Hukuku* (3rd edn, 1992).
- Seviş VR., *Ticari Sahadaki Kanunlar İhtilafı*, (1st edn, İstanbul Üniversitesi Yayınları 1958).
- Şanlı C, Esen, E and Ataman Fıganmeşe İ, *Milletlerarası Özel Hukuk* (7th edn, Vedat 2019).

Tekinalp G, *Milletlerarası Özel Hukuk (Bağlama Kuralları)* (10th edn, Beta 2009).

Tekinalp G, *Türk Yabancılar Hukuku* (7th edn, Beta 2003).

Tekinalp G, 'Türk hukukunda Ortaklıkların Vatandaşlığı' (1973) (İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları 50.Yıl Armağanı) 552-579.

Tiryakioğlu B, *Taşınır Mallara İlişkin Milletlerarası Unsurlu Satım Akitlerine Uygulanacak Hukuk* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1996).

Uluocak N, *Kanunlar ihtilafı* (1st edn, 1971).

Ülgen H, Helvacı M, Kaya A and Nomer Ertan F, *Kıymetli Evrak Hukuku* (12th edn, Vedat 2019).

Yılmaz İ, 'Türk Hukukunda Yabancılık Unsuru Bakımından Çek' (2001) (*Turhan Tufan Yüce'ye Armağanı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları 2001) 269-295.

